

სწავლების მეთოდები

მეთოდის ცნება

მეთოდი ბერძნული წარმოშობის სიტყვაა (metodos) და ზოგადად ნიშნავს გზას, ხერხს, საშუალებას, რომელსაც ადამიანი იყენებს მის მიერ დასახული მიზნის, ამოცანის მისაღწევად, განსახორციელებლად.

ადამიანმა საკუთარი გამოცდილებით იცის, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს მის მიერ დასახული ამოცანის გადაწყვეტისათვის იმ გზებს, საშუალებებსა და ხერხებს, რომელთაც ის იყენებს. პრაქტიკა გვასწავლის, რომ საუკეთესოდ მოფიქრებული და ყოველმხრივ შესაძლო ამოცანაა, შრომა - საქმიანობის რა დარგშიც უნდა იყოს იგი, ზოგჯერ მიუღწეველი რჩება იმიტომ, რომ სწორად არ იყო შერჩეული მისი განხორციელებისათვის საჭირო მეთოდები. იგივე პრაქტიკა გვასწავლის, რომ კარგად შერჩეული მეთოდიც ვერ აღწევს მიზანს, თუ მას საქმის ცოდნით, მოხერხებულად, მარჯვედ და პირობების გათვალისწინებით არ იყენებს ადამიანი. ამიტომაც, რომ, რაც უფრო გააზრებული და გაცნობიერებულია ამა თუ იმ მეთოდის პრინციპები, გამოყენების მიზანშეწონილობა, იმდენად მეტია შრომის ნაყოფიერება. შრომა მიმზიდველი სახალისო ხდება, ადამიანის აუცილებელ მოთხოვნილებად იქცევა და გაცილებით მეტ ეფექტს იძლევა მაშინ, როცა იმ პირს, ვინც შრომას ეწევა, სავსებით გააზრებული, გაცნობიერებული აქვს თავისი შრომის არა მარტო მიზანი, საზოგადოებრივი დანიშნულება, არამედ შეუძლია კიდევ ღრმად დასაბუთებული პასუხი გასცეს კითხვას, თუ რატომ იყენებს ამ მეთოდს.

სწავლების მეთოდი არის ის გზა, ხერხებისა და საშუალებების ის სისტემა, რომელსაც მასწავლებელი იყენებს აღზრდის მიზნიდან გამომდინარე ყოველი ცალკე მასწავლო ამოცანის გადაწყვეტისათვის. უფრო ზუსტად: სწავლების მეთოდი არის მასწავლებლის მიერ მოსწავლეთათვის ცოდნა-ჩვევების გადაცემისა და გადაცემულის მოსწავლეთა მიერ შეთვისების გზა, ხერხი, საშუალება. რამდენადაც სწავლა აღზრდის

ძირითადი გზაა, იმდენად ბუნებრივია და გასაგები, რომ სწავლების მეთოდი ამავე დროს გარკვეული მნიშვნელობით აღზრდის მეთოდიცაა, აღზრდის ძირითადი გზაა.

ძირითადი მოთხოვნები სწავლების მეთოდებისადმი

სწავლების მეთოდები, რომელთაც ისევე ძველი ისტორია აქვს, როგორც თვით სწავლებას, იცვლებოდა იმის მიხედვით, თუ საზოგადოებრივი ცხოვრების შეცვლა-განვითარებასთან ერთად როგორ იცვლიდა სახეს სწავლების დანიშნულება და შინაარსი. ეს გასაგებიცაა, რადგან სწავლების ყოველგვარი მეთოდი, უპირველეს ყოვლისა, განპირობებულია სწავლა-აღზრდის მიზნებით და ამ მიზნების შესაბამისად განსაზღვრული სწავლების შინაარსით.

სწავლების თითოეულ მეთოდს მოეთხოვება:

ა) მოსწავლისათვის გასაგებს, მისაწვდომსა და დასაძლევს ხდიდეს სასწავლო მასალას, უზრუნველყოფდეს მოსწავლის ინტენსიურ წინსვლას უმოკლესი გზით არცოდნიდან ცოდნისაკენ;

ბ) იწვევდეს აქტიურობას და ხელს უწყობდეს მოსწავლის შემეცნებითი, ნებელობითი და სხვა უნარების განვითარებას, უზრუნველყოფდეს სწავლების განმავითარებელი ფუნქციის განხორციელებას პედაგოგიური პროცესის ყველა ეტაპზე, უზრუნველყოფდეს ყოველი მოსწავლის ნიჭისა და მიდრეკილების სწორი მიმართულებით განვითარებას;

გ) სასწავლო სიძნელის დაძლევის პროცესს ხდიდეს მიმზიდველს, საინტერესოს; ყოველი სასწავლო ამოცანის გადაწყვეტა იწვევდეს მოსწავლეში მორალურ კმაყოფილებას და ამ საფუძველზე ახალი მოთხოვნილების წარმოშობას მომდევნო სასწავლო ამოცანის დასაძლევად;

დ) ხელს უწყობდეს მოსწავლეთა ერთიანობის, დისციპლინის, მტკიცე ხასიათისა და ჰარმონიული პიროვნებისათვის დამახასიათებელი სხვა თვისებების აღზრდას მოსწავლეში, მისი შემოქმედებითი ინიციატივის განვითარებას და ცოდნის დამოუკიდებელი შეთვისებისათვის საჭირო რჩევების გამომუშავებას;

ე) განამტკიცებდეს სწავლების კავშირს ცხოვრებასთან, პრაქტიკასთან. ხელს უწყობდეს მოსწავლის პროფორიენტაციას და მის მომზადებას მომავალი პრაქტიკული შრომისათვის;

ვ) უზრუნველყოფდეს ტექნიკურ საშუალებათა რაციონალურ გამოყენებას სწავლების პროცესში.

სწავლების მეთოდებისადმი წაყენებული ეს მოთხოვნები, რომლებიც სწავლების პრინციპზეა დაფუძნებული და მათგან გამომდინარეობს, საერთოა ყველა საგანში გამოსაყენებელი მეთოდებისათვის, მაგრამ, რადგან თითოეული მეთოდი განპირობებულია სწავლების შინაარსითა და მოსწავლეთა საერთო განვითარების დონით, აგრეთვე იმ ტექნიკური პირობებით, რომლებშიც სწავლება მიმდინარეობს, გამოყენების პროცესში სპეციფიკური თავისებურებებით ხასიათდება და მისდამი დაწყებული მოთხოვნებიც სპეციფიკური ხდება. ეს სპეციფიკური თავისებურებანი ცალკე საგნების მეთოდების სფეროს განეკუთვნება.

სწავლების მეთოდების კლასიფიკაცია

სწავლების მეთოდებს დიდაქტიკაში აჯგუფებენ გარკვეული ნიშნების მიხედვით. სწავლების მეთოდთა ამ დაჯგუფებას სწავლების მეთოდთა კლასიფიკაცია ეწოდება. სწავლების მეთოდთა კლასიფიკაციის საკითხი მრავალნაირადაა გადაწყვეტილი. ერთნი სწავლების მეთოდთა კლასიფიკაციას საფუძვლად უდებენ

გნოსეოლოგიურ პრინციპებს და ამის მიხედვით მეთოდებს აჯგუფებენ ინდუქციურ და დედუქციურ, ამის შესაბამისად - სინთეზურ და ანალიზურ მეთოდებად; მეორენი სწავლების მეთოდებს აჯგუფებენ მასწავლებლისა და მოსწავლის მოქმედიანობის ხასიათის მიხედვით (მაგ. ახსნით-ილუსტრაციული, ანალიზურ-ძიებითი, პრობლემური, კვლევითი მეთოდები), ზოგნი-სწავლების სახეების მიხედვით (ახალი მასალის ახსნის, განმეორების, ცოდნის, შემოწმება-შეფასების მეთოდები) და სხვ. ამჟამად დიდაქტიკაში ყველაზე მეტად მიღებულია სწავლების მეთოდთა კლასიფიკაცია ცოდნა - ჩვევების ძირითადი წყაროების მიხედვით ეს წყაროებია:

1. მასწავლებლის ცოცხალი სიტყვა;
2. წიგნი და საერთო წერილობითი წყაროები;
3. მოვლენებსა და საგნებზე უშუალო დაკვირვება;
4. შრომა-საქმიანობის სხვადასხვა დარგში პრაქტიკული მონაწილეობა;

სწავლების ძირითად წყაროებს სწავლების მეთოდთა შემდეგი ჯგუფები შეესატყვისება:

1. ზეპირსიტყვიერი, ვერბალური მეთოდები;
2. წიგნით მუშაობის მეთოდები;
3. საგნებისა და მოვლენების უშუალო დაკვირვებითი მეთოდები;
4. შრომითი სწავლების მეთოდები.

სწავლება თავისი ბუნების მიხედვით ცოდნა-ჩვევების გადაცემისა და გადაცემულის შეთვისების რთული პროცესია, რომელიც კონკრეტული მოვლენისა თუ საგნის ამა თუ იმ მხარეს ეხება; კონკრეტული მოვლენის ამა თუ იმ მხარის შესწავლა კი არ შეიძლება მხოლოდ ზეპირი გადაცემით, ან მხოლოდ ცდის ჩატარებით, ან მხოლოდ გრძნობადი აღქმით, ამიტომ სასწავლო მეთოდები ერთმანეთს

ავსებს და ურთიერთში გადადის. მაგალითად, დაკვირვებითი მეთოდების გამოყენების დროს არ შეიძლება არ მივმართოთ ზეპირსიტყვიერ მეთოდებს და პირიქით.

სწავლების მეთოდების დახასიათება

1. ზეპირსიტყვიერი მეთოდები

ზეპირსიტყვიერი მეთოდები ანუ ვერბალური მეთოდები ორ ჯგუფად იყოფა: აკრომატიკულ და ეროთემატიკურ მეთოდებად. პირველი გულისხმობს ცოდნის ზეპირსიტყვიერ გადაცემას მონოლოგური, უწყვეტი გზით, ხოლო მეორე - ისეთ ზეპირსიტყვიერ მეცადინეობას, როცა სწავლების პროცესი კითხვა-პასუხის, დიალოგის წყვეტილი გზით მიმდინარეობს.

ა) აკრომატიკული მეთოდები

1. **თხრობითი მეთოდი.** თხრობის მეთოდი სწავლების ის გზაა, როცა მასწავლებელი სასწავლო საკითხის გარშემო მოსწავლეებს მოუთხრობს, გადასცემს გარკვეულ ცოდნათა ჯამს. სწავლების ეს მეთოდი სასწავლო მასალის ზეპირსიტყვიერი ახსნის აკრომატიკულ მეთოდთა ჯგუფს ე.ი. იმ ჯგუფს განეკუთვნება, რომელიც გულისხმობს მასალის უწყვეტ მონოლოგურ ახსნა-განმარტებას (თხრობა, სასკოლო ლექცია, ლექცია). ამ მეთოდს სკოლის პრაქტიკაში საკმაოდ დიდი ხანია იყენებენ. შეიძლება ითქვას, რომ იგი მთელ რიგ შემთხვევაში (მაგ. ახალი მასალის ახსნა) სწავლების ძირითად მეთოდს წარმოადგენს, განსაკუთრებით ისეთ საგნებში, როგორიცაა ლიტერატურა, ისტორია, გეოგრაფია, სამოქალაქო განათლება. ეს მეთოდი უმთავრესად გამოიყენება გაკვეთილის ძირითად ნაწილში, როცა მასწავლებელი ახალ მასალას გადასცემს. თხრობითი მეთოდის საშუალებით არა მარტო საგრძნობლად მოკლდება გზა არცოდნიდან ცოდნამდე,

არამედ იგი უზრუნველყოფს მოსწავლეების მიერ მთლიანი ცოდნის დასისტემებულად და მტკიცედ შეთვისებას, ხელს უწყობს მოსწავლის ლოგიკური აზროვნების განვითარებას და ცოდნის გამომჟღავნება-გამოყენების ჩვევათა აღზრდას.

სწავლების პროცესში მასწავლებელმა რომ სწორად მოიმარჯვოს თხრობის მეთოდები და ამ საფუძველზე მიაღწიოს სათანადო სასწავლო-აღმზრდელობით ეფექტს, საჭიროა იხელმძღვანელოს შემდეგით:

- თხრობის შინაარსი უნდა გამომდინარეობდეს სასწავლო პროგრამიდან, იდგეს უახლეს მეცნიერულ მიღწევათა დონეზე და უპასუხებდეს ამა თუ იმ მეთოდოლოგიის ყველა მოთხოვნას.
- თხრობაში დაცული უნდა იყოს ზუსტი თანმიმდევრობა საგნის მეცნიერული ლოგიკის მიხედვით.
- თხრობაში დაცული უნდა იყოს სიძნელე-სიადვილის ისეთი მონაცვლეობა, რომ ყოველი ცალკეული სინამდვილის დაძლევას თან სდევდეს ერთგვარი სიადვილე-შესვენება და მოსწავლეები ზედმეტი დამაბულობის გარეშე აქტიურად მიჰყვებოდნენ თხრობის მსვლელობას.
- თხრობის დროს მასწავლებელი ისეთ ადგილას უნდა იდგეს, საიდანაც ის ყველას ხედავს და სადაც მას ყველანი ხედავენ.
- თხრობის ენა, მასწავლებლის მეტყველება უნდა იყოს ნათელი, ლიტერატურულად დახვეწილი, მისი ტემპი არ უნდა იყოს არც ზედმეტად სწრაფი, არც ზედმეტად ნელი; ხმის ტემბრი უნდა იყოს მშვიდი, ბუნებრივი, სასიამოვნო და მიმზიდველი.
- თხრობა უნდა მიმდინარეობდეს სრული დამაჯერებელი და მშვიდი მანერით, ზომიერი ინტონაციით, ტაქტით; თხრობის პროცესში დაუშვებელია მასწავლებელი ზედმეტად მოძრაობდეს, მიმართავდეს გადაჭარბებულ ქესტიკულაციას, სახის ხელოვნურ გამომეტყველებას, ხელოვნურ მიმიკას.

▪ თხრობის პროცესში მასწავლებელი, საჭირო შემთხვევაში, გზადაგზა კითხვების დასმით, აგრეთვე ე.წ. შინაგანი დიალოგის ფორმით (როცა დასმულ კითხვაზე თვით პასუხობს) თხრობაში აქტიურად უნდა აბამდეს ყველა მოსწავლეს და აღწევდეს იმას, რომ „მისი (მასწავლებლის) ზაგე მოსწავლეებს მიაჩნდეთ წყაროდ (როგორც ეს სინამდვილეშია). საიდანაც მათკენ მოჩქეფს მეცნიერების ნაკადი; მთელი ყურადღება მიქცეული იყოს იქითკენ, რათა წყაროდან გამომდინარე ნაკადი არ დაიღვაროს აუთვისებლად“ (კომენსკი).

თხრობის მეთოდის სწორად გამოყენებისათვის უნდა გავითვალისწინოთ აგრეთვე თხრობის ძირითადი სტრუქტურული შედგენილობა. ყოველგვარ თხრობაში ჩვენ ვარჩევთ ურთიერთთან ეტაპობრივად დაკავშირებულ სამ საფეხურს: თხრობის შესავალი, როცა მასწავლებელი აცნობს კლასს თხრობის თემას, მის უმთავრეს საკითხებს და ამ საფუძველზე იწვევს მოსწავლეში თხრობის მასალის მოსმენის, გაგებისა და შეთვისებისათვის საჭირო ინტერესსა და ყურადღებას. ამ საფეხურს მოსდევს თხრობის ძირითადი ნაწილი, როცა მასწავლებელი აწარმოებს ახსნა-გადაცემას შესავალ ნაწილში დასმული საკითხების გარშემო. დასკვნითია საფეხური, როცა ხდება მოთხრობის სისტემაში მოყვანა და ძირითადი დასკვნების გამოყვანა. მასწავლებელმა თხრობის ამ შემადგენელი ეტაპის მიხედვით უნდა დაგეგმოს გაკვეთილის გეგმაში თხრობის მთელი პროცესი და მის შესაბამისად წარმართოს თხრობა გაკვეთილზე.

2. სასკოლო-ლექციური მეთოდი

სასკოლო ლექცია, ისე როგორც თხრობის მეთოდი, თავისი ხასიათის მიხედვით აკრომატიკული მეთოდია. იგი სწავლების ის გზაა, როცა მასწავლებელი დროის განსაზღვრულ მონაკვეთზე უწყვეტად, ლოგიკური თანმიმდევრობით გადასცემს მოსწავლეებს გარკვეულ ცოდნას, ხოლო მოსწავლეები ითვისებენ მას. ამ მეთოდს უმთავრესად მივმართავთ საშუალო სკოლის უფროს კლასებში, სადაც მოსწავლეთა საერთო განვითარება შესაძლებლობას გვაძლევს ხანგრძლივად შევაჩეროთ მისი

ყურადღება ასახსნელ მასალაზე. ამ მეთოდს ვიყენებთ ყველა საგანში, განსაკუთრებით ისეთებში, როგორიცაა სამოქალაქო ისტორია და ლიტერატურა.

უმაღლეს სკოლაში გამოყენებული ლექციური მეთოდისაგან სასკოლო-ლექციური მეთოდი იმით განსხვავდება, რომ უმაღლესი სკოლის მასწავლებელი წინასწარ არ ამოწმებს სტუდენტთა ცოდნას, არ არკვევს იმას, თუ რამდენად მზადაა ნიადაგი ახალი მასალის გადაცემისათვის. სკოლაში კი ლექციური მეთოდით მასწავლებელი ახალი მასალის გადაცემას მიმართავს მას შემდეგ, როცა წინასწარ შეამოწმებს მოსწავლეთა ცოდნას და დარწმუნდება, რომ ახალ მასალაზე გადასვლა შესაძლებელია. ამიტომ სასკოლო-ლექციური მეთოდით მასალის გადაცემას წინ უსწრებს გაკვეთილის შესავალი ნაწილი თავისი ყველა დამახასიათებელი ნიშნით. სასკოლო-ლექციური მეთოდის გამოყენება ხდება გაკვეთილის ძირითად ნაწილში, უმაღლეს სკოლაში კი ლექცია იწყება მეცადინეობის დაწყებისთანავე. სასკოლო ლექცია უმაღლესი სკოლის ლექციისაგან იმითაც განსხვავდება, რომ სასკოლო ლექციის დამთავრების შემდეგ, გაკვეთილის დასკვნით ნაწილში, მასწავლებელი არკვევს, თუ როგორ გაიგეს, მოსწავლეებმა და შეითვისეს ლექციური გზით გადაცემული ცოდნა, ატარებს ვარჯიშს, დამატებით მუშაობას და სხვ., რასაც ადგილი არ აქვს უმაღლეს სკოლაში. ამგვარად, უმაღლეს სკოლაში ლექცია იწყება მეცადინეობის დაწყებისთანავე და მთავრდება ლექციის დამთავრებით. საშუალო სკოლაში კი გაკვეთილზე ლექციასთან ერთად ვიწყებთ სწავლების სხვა მეთოდებსაც: საუბრის პრაქტიკული ვარჯიშობის მეთოდს და სხვ.

მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით თხრობასა და სასკოლო-ლექციურ მეთოდებს ბევრი აქვთ საერთო. ის პრინციპები, წესები, რომლებიც თხრობის მეთოდის გამოყენების დროს უნდა დავიცვათ, ძირითადია სასკოლო-ლექციური მეთოდის გამოყენების პირობებშიც.

3. ლექცია

ლექცია, ისე როგორც თხრობა და საუბარი, განეკუთვნება ზეპირსიტყვიერ ვერბალურ მეთოდთა ჯგუფს და იგი გადაცემის აკრომატიკულ, მონოლოგურ ფორმას გულისხმობს. ლექციის მეთოდი თხრობითი მეთოდისაგან ძირითადად იმით განსხვავდება, რომ იგი საკითხთა უწყვეტ გადაცემა-გაშუქებას შეიცავს სასწავლო დროის თითქმის მთელი მონაკვეთის მანძილზე. ლექცია, როგორც მეთოდი და ცოდნის გადაცემის ფორმა, ძირითადად უმაღლეს სკოლაში გამოიყენება, ამიტომ მას უმაღლესი სკოლის დიდაქტიკის ასპექტში ვიხილავთ. იმ აქტიურ მეთოდთა შორის, რომელსაც უმაღლეს სკოლაში ვიყენებთ, ერთ-ერთი ძირითადია ლექცია. ლექცია უმაღლეს სკოლაში არა მარტო ძირითადი მეთოდია, არამედ სწავლების ორგანიზაციის ძირითადი ფორმაც. მას, როგორც სწავლების ორგანიზაციის ძირითად ფორმას ახასიათებს : 1) სტუდენტთა მტკიცე, უცვლელი შემადგენლობა (კურსი), 2) მეცადინეობის ზუსტი განსაზღვრა დროში და მისი მოწყობა სათანადო განრიგით (სამეცადინო ცხრილით), 3) მეცადინეობის წარმართვა ფრონტალურად ერთსა და იმავე თემაზე, 4) პროფესორ-მასწავლებლის ხელმძღვანელი როლი.

ლექციას წარედგინება შემდეგი ძირითადი მოთხოვნა : 1. ლექცია უნდა გამომდინარეობდეს მოცემული სამეცნიერო დისციპლინის პროგრამიდან, ასახავდეს მეცნიერების უახლეს მიღწევებს და თვით პროფესორ-მასწავლებლის სათანადო კვლევის შედეგებს მოცემულ საკითხზე. 2. ლექცია უნდა უპასუხებდეს სწავლების საგანმანათლებლო-შემეცნებით აღმზრდელობით ამოცანებს, ახასიათებდეს პრობლემური, კვლევითი მიმართულება; 3. ლექციაში ადგილი უნდა დაეთმოს ძიებით ელემენტებს, უზრუნველყოფდეს ყველა სტუდენტის დამოუკიდებელი აზროვნებისა და შემოქმედებითი უნარის განვითარებას. კვლევითი ჩვევების აღზრდა-ფორმირებას.

უმაღლეს სკოლაშიც ყოველი ლექცია შედგება ძირითადად სამი სტრუქტურული ნაწილისაგან: შესავალი, ძირითადი და დასკვნითი ნაწილებისაგან. ლექციის პირველი, შესავალი ნაწილი მოიცავს შემდეგ ელემენტებს; 1. სტუდენტთა

დასწრების აღრიცხვა, 2. პროფესორ-მასწავლებელთა მიერ წინა ლექციის თემისა და მისი უმთავრესი დასკვნების აღდგენა, 3. ახალი თემისა და ამ თემის ძირითადი საკითხების გაცნობა. ამ ნაწილს ერთგვარი გასაღების როლი ეკისრება და მის სწორად ჩატარებაზე დიდად არის დამოკიდებული ლექციის მომდევნო ნაწილების ხარისხი. ლექციის შესავალ ნაწილს შეიძლება დაეთმოს დაახლოებით 5-8 წუთი- ეს დამოკიდებულია თემის შინაარსზე.

ლექციის ძირითადი ნაწილი, რომელიც შესავალს მოსდევს ლექციის მთავარი ნაწილია არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მას დროის უდიდესი ნაწილი (80-95%) ეთმობა, არამედ იმის გამოც, რომ აქ ხორციელდება ლექციის მთელი მიზანდასახულობა, მისი შინაარსის სტუდენტისათვის გადაცემა.

ლექცია მთავრდება ლექციის დასკვნითი ნაწილით. მართალია, ლექციის ძირითად ნაწილში გზადაგზა ხდება ერთგვარად შემაჯამებელი დასკვნების გამოტანა, მაგრამ ლექციის ეს ნაწილი აჯამებს ლექციის შინაარსს - გამოიყოფა უმთავრესი და წამყვანი დებულებები და მათზე განსაკუთრებული ხაზგასმა საშუალებას აძლევს სტუდენტობას დამოუკიდებელი მუშაობის დროს უფრო ღრმად ჩასწვდნენ ამ წამყვან დებულებებს. მოწინავე პროფესორ-მასწავლებლები ლექციის დამთავრებისას ხშირად აძლევენ აუდიტორიას დავალება-მითითებას, თუ რა წაიკითხონ ჩატარებულ ლექციასთან დაკავშირებით და რას მიაქციონ საგანგებო ყურადღება.

ლექციის მაღალ იდეურ, მეცნიერულ და მეთოდოლოგიურ დონეზე ჩატარების ძირითადი პირობაა პროფესორ-მასწავლებლის მიერ ლექციის წინასწარი მომზადება. ლექციის მომზადებაში სამ ძირითად მომენტს გამოყოფენ; ესენია:

1. ლექციის თემისა და შინაარსის ზუსტი განსაზღვრა პროგრამისა და თემატურ-კალენდარული გეგმის შესაბამისად, ყველა საჭირო წყაროს მომზადება და სისტემაში მოყვანა;

2. ლექციის ჩატარების გეგმის შედგენა მისი ძირითადი სტრუქტურული ეტაპების მიხედვით;

3. ლექციისათვის საჭირო დიდაქტიკურ-ტექნიკურ საშუალებათა მომზადება.

თავისთავად იგულისხმება, რომ უმაღლესი სკოლის პროფესორ-მასწავლებელი, რომელსაც მინდობილი აქვს ამა თუ იმ მეცნიერებაში კურსის წაკითხვა, მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტია. მიუხედავად ამისა, პროფესორ-მასწავლებელი, როგორც დიდი ხნის გამოცდილების მქონე, ისე დამწყები, პირველ ყოვლისა, საფუძვლიანად უნდა იყოს დაუფლებული მეცნიერების კურსს, მთელ მის სისტემას და მუდამ უნდა იმდიდრებდეს ცოდნას მისთვის საინტერესო მეცნიერების სფეროში მოპოვებული ახალი მიღწევებით. ყოველივე ამის საფუძველზე თითოეული ლექციის წინ იგი ზუსტად უნდა განსაზღვრავდეს ლექციის მთელ შინაარსს. ყოვლად დაუშვებელია ისეთი ერთეული შემთხვევაც კი, როცა ლექტორი ლექციის მომზადებისას ამ საგნისათვის განკუთვნილი სტუდენტთა სახელმძღვანელოთი კმაყოფილდება. ის მოვალეა ყველა საკითხი, რომელიც ლექციის პროცესში უნდა აღიძრას და გაშუქდეს, შესწავლილი ჰქონდეს საფუძვლიანად, ყოველმხრივ. მას არ უნდა გამოეპაროს ამ საკითხზე არსებული სპეციალური ლიტერატურა, ცალკეული გამოკვლევები, ჟურნალებსა და გაზეთებში გამოქვეყნებული სტატიებიც კი. პროფესორ-მასწავლებელი მოვალეა აგრეთვე, მარტო წიგნური მასალის შესწავლით არ დაკმაყოფილდეს; მან საფუძვლიანად უნდა გაიცნოს პრაქტიკის საუკეთესო ნიმუშები პრაქტიკის მოწინავე გამოცდილების შესწავლა და ამ გამოცდილების გამოყენება ლექციის პროცესში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ზოგადპედაგოგიკურ პრინციპს წარმოადგენს. ასევე აუცილებელია, რომ პროფესორ-მასწავლებლებმა ლექციისათვის მზადებისას წინასწარ შეამოწმონ ყველა ის პრაქტიკული სავარჯიშოები და ლაბორატორიული სამუშაოები, რომლებიც ლექციის პროცესში იქნება გამოყენებული. პროფესორ-მასწავლებელს მოეთხოვება გაითვალისწინოს, თუ რა სახით დაუკავშირებს კურსის და მისი ცალკეული საკითხის გაშუქებას სტუდენტთა

პროფესიული მომზადების საკითხს (მაგ. პედაგოგიურ პროფესიას) და ამით როგორ მისცეს თავის ლექციას არა მარტო ღრმა მეცნიერულ-თეორიული, არამედ პრაქტიკულ-გამოყენებითი მიმართულება.

უნდა გვახსოვდეს, რომ ლექცია მომზადებულად არ ჩაითვლება, თუ პროფესორ-მასწავლებელს შედგენილი არა აქვს ლექციის გეგმა. გეგმის სტრუქტურა და მისი შინაარსი დამოკიდებულია თვით საგნის თავისებურებაზე, მოცემული ლექციის სპეციფიკაზე.

საზოგადოდ ცნობილია ორი სახის გეგმა : 1) გეგმა, რომელშიც ლექციის სტრუქტურული ნაწილების მიხედვით დასახელებულია მთავარი საკითხები და მოტანილია ზოგი ისეთი აუცილებელი მასალა, რომელიც დიდ სიზუსტეს მოითხოვს (ციტატა, თარიღი და სხვა) 2) გეგმა-პროსპექტი, რომელშიც გაშლილადაა წარმოდგენილი ლექციის მთელი შინაარსი, მისი მთელი მიმართულება. პრაქტიკაში ვხვდებით ორივე სახის გეგმის გამოყენებას. ლექციის გაშლილ გეგმა-პროსპექტებს უმეტეს შემთხვევაში დამწყები ლექტორები ადგენენ, მაგრამ საკმაოდ დიდი გამოცდილების მქონე სპეციალისტებიც მიმართავენ ამ ტიპის გეგმის შედგენას, როცა ამას ლექციის თემის, მისი შინაარსის სირთულე მოითხოვს.

ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ ლექტორი ლექციას დაწერილი ტექსტის მიხედვით ატარებს. ასეთი შემთხვევები შეიძლება იყოს მაშინ, როცა ლექციის მასალა ისეთია, რომ მისი დეტალების გაშუქება ლექციის მთლიან ტექსტს მოითხოვს. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ეს პრაქტიკა სისტემად არ შეიძლება ვაქციოთ და ლექციების ჩატარება დაწერილი ტექსტებით ვაწარმოოთ. ლექცია შემოქმედებითი პროცესია, ის დიდ დახელოვნებას მოითხოვს: აუდიტორია უნდა გრძნობდეს ლექტორის ცოცხალი სიტყვის ძალას.

ლექცია მომზადებულად ჩაითვლება, თუ ლექციის ჩატარებისათვის საჭირო ხელსაწყო-იარაღები, დიდაქტიკური საშუალებანი, სადემონსტრაციო და

საილუსტრაციო მასალები და სხვა შერჩეულია, მომზადებული და შემოწმებულია პროფესორ-მასწავლებლის მიერ.

ლექციის გეგმის შედგენას წინ უნდა უსწრებდეს სალექციო კურსის კალენდარული გეგმის შედგენა(სილაბუსი). კურსის წაკითხვის წინ ჩვეულებრივ ამ გეგმებს ინდივიდუალურ კალენდარულ გეგმას უწოდებენ, რომელიც შეიცავს პროგრამის განყოფილებებისა და მასში შემავალი სალექციო თემების დასახელებას, ლექციის ჩატარების თარიღსა და ზოგიერთ სპეციფიკურ-მეთოდოლოგიურ მითითებას.

ლექციის ჩატარებას მრავალი მეთოდოლოგიური მხარე აქვს. აქ გამოვყოფთ უმთავრესს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ლექციის ენობრივ გამართულობას, პროფესორ-მასწავლებლის მეტყველებას; ეს გასაგებიცაა, რადგან ლექცია ვერბალურ მეთოდთა ჯგუფს განეკუთვნება და უდიდესი როლი თვით სიტყვის, უფრო სწორად ცოცხალი სიტყვის, მჭერმეტყველების ძალას აქვს; ლექტორი გარკვეული მნიშვნელობით ორატორია და მეტყველების დახვეწილობას, მის შინაარსსა და ფორმას ყოველთვის დიდი ყურადღებით უნდა ვეკიდებოდეთ.

ლექციის მთელ პროცესში საკითხთა გაშუქებისას დაცული უნდა იყოს ლოგიკური თანმიმდევრობა; საკითხების სწორი განლაგება, საჭირო პროპორციების დაცვა საკითხთა შორის, გზადაგზა დასკვნების გაკეთება, უმთავრესის გამოყოფა მეორეხარისხოვნისაგან, ლექციის მაღალ მეთოდოლოგიურ დონეზე ჩატარების აუცილებელი პირობაა.

ლექციებში აღძრული საკითხები უნდა შეიცავდნენ სიახლეს და ამდენად, გარკვეულ სიძნელესაც, მაგრამ ისეთ სიძნელეს, რომლის დაძლევა სტუდენტისათვის შესაძლებელია.

ამასთან გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საჭირო არ არის კურსმა მოიცვას მთლიანი პროგრამის ყველა საკითხი. ლექციაში უნდა გაშუქდეს უძირითადესი პრობლემის მიმართულების ამსახველი საკითხები, ხოლო მისდამი

დაქვემდებარებული მეორეხარისხოვანი საკითხები სტუდენტმა თვით უნდა დაამუშაოს სათანადო ლიტერატურის გამოყენებით. ამასთან დასაშვებია და საჭიროც, რომ პროგრამით გათვალისწინებული ზოგიერთი განყოფილება თუ თემა სრულიად იქნეს გამოტოვებული სალექციო კურსიდან და მისი დამუშავება მიენდოს სტუდენტს სათანადო წყაროების გამოყენებით.

დიდი მნიშვნელობა აქვს ლექციის კითხვის მეტყველების ტემპს, აქ რაიმე დოზირებული ნორმის დაწესება არ შეიძლება, მაგრამ ცხადია, ლექტორის მეტყველება არ უნდა იყოს არც ზედმეტად ნელი და არც ზედმეტად ჩქარი.

ლექციის შინაარსის სტუდენტამდე დაყვანისათვის გარკვეული მნიშვნელობა აქვს პროფესორ-მასწავლებლის ხმის ტემბრსაც; ლექტორის ხმა უნდა იყოს რაც შეიძლება ბუნებრივი, არამყვირალა, მშვიდი და მკაფიო.

დიდი ხანია ცნობილია და პრაქტიკით შემოწმებული ის დიდი მნიშვნელობა, რომელიც ენიჭება ე.წ. უკუინფორმაციას. პროფესორ-მასწავლებელი მუდამ უნდა იყოს იმის კურსში, უსმენს თუ არა მას სტუდენტი, სად უჭირს სტუდენტს, როგორ რეაგირებს მის მიერ გაშუქებულ საკითხებზე და ა.შ. ეს კი პედაგოგიურად უაღრესად რთულ ამოცანას წარმოადგენს, რადგან უმაღლესი სკოლის ლექციის პირობებში უკუინფორმაციის მიღების მთავარ საშუალებას მხოლოდ სტუდენტთა სახის გამომეტყველება, მიმიკა იძლევა. თუ სკოლაში მასწავლებელი სისტემატური კითხვებისა და მასზე პასუხების მიღებით ყოველთვის იმ სქემის კურსში იმყოფება, თუ რა ხარისხით გაიგო მოსწავლემ გადაცემული მასალა და ამ საფუძველზე შეუძლია რიგ პედაგოგიურ ხერხებს მიმართოს (გამეორება, ვარჯიშები და ა.შ.) უმაღლეს სკოლაში ეს მხოლოდ იშვიათ შემთხვევებშია დასაშვები. უმაღლეს სკოლაში ლექციის ჩატარების პედაგოგიური პროცესის ეს მხარე ლექტორის დახელოვნებაზე, მის ტაქტზე და პედაგოგიურ კულტურაზეა დამოკიდებული. უკუინფორმაციის თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმას, რომ ყოველი სტუდენტი ხედავდეს პროფესორ-მასწავლებელს და პროფესორ-მასწავლებელი-სტუდენტს. ამიტომ

ძველთაგანვე დიდი უპირატესობით სარგებლობდა კათედრა, როგორც ამაღლებული ადგილი, საიდანაც პროფესორ-მასწავლებელს ადვილად შეუძლია დაინახოს მერხებზე სათანადო წესით მსხდომი სტუდენტები. შეიძლება არსებობდეს მეცადინეობის ისეთი პირობებიც, როცა აუდიტორიას ამფითეატრული განლაგება აქვს, სტუდენტები ადვილად ხედავენ პროფესორ-მასწავლებელს და პირიქით.

უკუინფორმაციის მიღებისათვის სჭირო შემთხვევაში, განსაკუთრებით I-II კურსელებთან, შეიძლება ლექციის პროცესში საკვანძო საკითხის დასმა და ერთგვარი დიალოგური ფორმით იმის დადგენა, თუ როგორ დაძლიეს სტუდენტებმა გადაცემული მასალა.

ლექციის ჩატარების მეთოდის თვალსაზრისით გარკვეული მნიშვნელობა აქვს სტუდენტთა მიერ ლექციის შინაარსის დაკონსპექტებას.

ამ საკითხზე მრავალი შეხედულება არსებობს, მაგრამ უფრო გამართლებულია ისეთი თვალსაზრისი, რომლის მიხედვით, ლექციის ჩაწერა ხელს უშლის სტუდენტს - ღრმად გაიზიაროს ლექციის შინაარსი და მიმართულება და მიზანშეუწონლად მიაჩნია ლექციის დაკონსპექტება თვით ლექციის მოსმენის პროცესში, ასეთი შეხედულება მით უმეტეს სწორია ისეთ ვითარებაში, როცა არსებობს სახელმძღვანელო და ლიტერატურა. კურსის მიხედვით მასალის დაკონსპექტება უნდა აწარმოოს სტუდენტებმა სხვადასხვა წყაროს (სახელმძღვანელოები, საარქივო თუ სხვა მასალა) და ლექციის პროცესში გაკეთებული ცალკეული ჩანაწერების მიხედვით. სრულიად დაუშვებელია ლექციის ჩატარება პროფესორ-მასწავლებლის მიერ ლექციის შინაარსის კარნახის წესით.

გ) ეროთემატიკური მეთოდი

ეროთემატიკურ მეთოდთა ჯგუფს ძირითადად განეკუთვნება **საუბრის მეთოდი**. საუბრის მეთოდი სწავლების ის გზაა, როცა მასწავლებელი კითხვების დასმით და მოსწავლეთაგან პასუხების მიღებით აწარმოებს ან ახალი მასალის გადაცემას, ან გადაცემულის სისტემაში მოყვანას და მოსწავლეებში ცოდნის განმტკიცებას, ანდა მოსწავლეთა ცოდნის შემოწმება-შეფასებას. ამ მეთოდს სხვადასხვა სახელწოდებით იცნობენ მაგალითად, სოკარტესული მეთოდი, ევრისტული მეთოდი, კატეხიზაციის მეთოდი, კითხვა პასუხის მეთოდი. საუბრის მეთოდი თავისი ბუნებით ეროთემატიკური მეთოდია, როცა ახალი მასალის გადაცემა, გადაცემულის განმტკიცება ან ცოდნის აღრიცხვა-შემოწმება დიალოგის, კითხვა-პასუხის ფორმებით წარმოებს.

საუბრის მეთოდის გამოყენებას სწავლებაში ისეთივე ხანგრძლივი ისტორია აქვს, როგორც თვით სწავლებას. პედაგოგიკის თეორიაში მისი სათავე მოდის ბერძენ ფილოსოფოს სოკრატედან. ამიტომ ამ მეთოდს ხშირად სოკრატისეულ მეთოდსაც უწოდებენ. ამ მეთოდს სოკრატე მიმართავდა როგორც ჭეშმარიტების ძიების, შემეცნების გზას. რამდენადაც ეს მეთოდი ერთგვარ „აღმოჩენას“ გულისხმობს, მას ევრისტული მეთოდიც უწოდეს. შუა საუკუნეების მანძილზე ამ მეთოდის ეს „აღმოჩენითი“, „ძიებითი“ ხასიათი შეიცვალა, იგი დაყვანილ იქნა კითხვა-პასუხის უაზრო სქოლასტიკურ დაზეპირებამდე, მეტიც, ე.წ. კატეხიზური მეთოდი შუასაუკუნეობრივ სკოლაში ერთადერთ გაბატონებულ მეთოდად იქცა. თვით სახელმძღვანელოებიც კატეხიზაციის პრინციპზე იყო აგებული და შეიცავდა კითხვებსა და პასუხებს, რომელთა დაზეპირება სავალდებულო იყო მოსწავლისათვის. ეს მეთოდი საკმაოდ გავრცელდა ჩვენშიც.

საუბრის მეთოდისათვის დამახასიათებელია: ა) მასწავლებლის მიერ კითხვის დასმა და ბ) დასმულ კითხვაზე მოსწავლისაგან პასუხის გაცემა. ეს გზა გამოიყენება როგორც ახალი მასალის ახსნისათვის, ასევე განსაკუთრებით განმეორება-განმტკიცებისა და ცოდნის შემოწმება-შეფასებისათვის.

ახალი მასალის ახსნა-გადაცემისათვის საუბრის მეთოდის გამოყენება გაცილებით მეტ სირთულეს შეიცავს, ვიდრე გადაცემულის განმეორებისას, ამ მოსწავლეთა ცოდნის შემოწმება-შეფასების დროს ეს სირთულე განპირობებულია, პირველ ყოვლისა, იმით, რომ კითხვის დასმით უაღრესად ძნელია და ზოგჯერ შეუძლებელიც მოსწავლის მიყვანა ისეთ პასუხამდე, რომელიც ცოდნის ახალ შინაარსს მოიცავს. მეტიც, ცალკე საგნებში არის ისეთი სასწავლო მასალა, რომლის საუბრის მეთოდის გზით გადაცემა ზოგჯერ შეუძლებელია. მაგალითად, როგორც უნდა ვეცადოთ, ახალ მასალას თემაზე „ბრძოლა ბოროდინოსთან„ ვერ გადავცემთ საუბრის გზით და მოსწავლეებს კითხვა-პასუხით ვერ მივიყვანთ ამ დიდმნიშვნელოვანი ისტორიული ფაქტის გაგებამდე. ასევე შეუძლებელია, მაგალითად, “ოთარაანთ ქვრივის“ სიუჟეტი მოსწავლეებს საუბრის გზით, კითხვა-პასუხის გზით გავაცნოთ. ასეთ შემთხვევაში საუბრის მეთოდს მხოლოდ დამხმარე როლის შესრულება შეუძლია, იგი სხვა მეთოდებში ჩართული, სხვა მეთოდებისადმი დაქვემდებარებული სახით გამოიყენება. სულ სხვა მდგომარეობაა საუბრის მეთოდის გამოყენების მხრივ ისეთ საგნებში, როგორიცაა ენა, მათემატიკური და საბუნებისმეტყველო საგნები. ამ საგნებში ახალი მასალის გადაცემისას საუბრის მეთოდს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. ასე მაგალითად, როცა მასწავლებელი, ვთქვათ, მე-5 კლასში ასწავლის წინადადების წევრებს, თვალსაჩინოებისათვის საილუსტრაციო მასალის მომარჯვებით ახალ მასალას სწორედ საუბრის გზით ახსნის; ან კიდევ, არითმეტიკაში ვასწავლით მოქმედებებს შეკრებაზე, გაყოფასა თუ გამრავლებაზე, ახალი მასალის ახსნა საუბრისა და მასთან დაკავშირებული ვარჯიშის გზით ხდება და ა.შ. ფიზიკაში, ქიმიაში, ბუნებისმეტყველებაში, გეოგრაფიასა და სხვა საგნებში უხვადაა ისეთი მასალა, რომელიც საუბრის მეთოდის გამოყენების გზით უნდა აიხსნას.

საუბრის მეთოდის, კერძოდ მისი ძიებითი მხარის, გამოყენება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოსწავლეებში დამოუკიდებელი მუშაობის ჩვევის შესამუშავებლად, ე.წ. სწავლის სწავლისათვის, სწავლების პროცესის სრულყოფა-აქტივიზაციისათვის საზოგადოდ. ამიტომაც, რომ საუბრის მეთოდის გამოყენების ფარგლებში

მნიშვნელოვნად ფართოვდება ჩვენს თანამედროვე სკოლაში, როცა მეცნიერებისა და ტექნიკის არნახული ტემპით განვითარების შედეგად მოზღვავებულ ინფორმაციასთან გვაქვს საქმე და მოსწავლეს მოეთხოვება არა მარტო ცოდნის საფუძვლიანად დაუფლება, არამედ ახალ ინფორმაციებში დამოუკიდებლად გარკვევა, სათანადო ცოდნა ჩვევების დამოუკიდებლად შეთვისება.

რაც შეეხება საუბრის მეთოდის გამოყენების მნიშვნელობას გადაცემული მასალის სისტემაში მოყვანისა და ცოდნის განმტკიცებისათვის, აგრეთვე მოსწავლეთა აკადემიური წარმატების შემოწმება-შეფარდებისათვის, აქ მისი ადგილი განუზომლად დიდია, ამ მეთოდის გამოყენებლად შეუძლებელიც იქნებოდა მოსწავლეთა ცოდნის სისტემაში მოყვანა, განმტკიცება და შემოწმება-შეფასება.

მასწავლებელი მოვალეა დააზუსტოს საუბრის მეთოდის გამოყენების ფარგლები და დანიშნულება სწავლების ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის, გაითვალისწინოს მისი ადგილი ამ მეთოდთა შორის, რომელთა გამოყენებას იგი ყოველ გაკვეთილზე მიმართავს.

საუბრის მეთოდის ეფექტური გამოყენებისათვის აუცილებელია მასწავლებლის მიერ დასმული კითხვები აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს:

ა) ყოველი კითხვა თავისი ხასიათისა და მოცულობის მიხედვით შეესაბამებოდეს საუბრის კონკრეტულ ამოცანას, მასალის სპეციფიკასა და მოსწავლეთა განვითარების დონეს;

ბ) ყოველი კითხვა მოსწავლეებში აორგანიზებდეს ყურადღებას, უზურუნველყოფდეს აქტიურ აზროვნებას, ხელს უწყობდეს მოსწავლეში ინიციატივისა და შემოქმედებითი უნარის აღზრდა - განვითარებას, ჰქონდეს მას ძიებითი მიმართულება;

გ) კითხვა იყოს ზუსტად და რაც შეიძლება მოკლე ფორმულირებული, ენობრივად გამართული, დახვეწილი. აჩვენებს მოსწავლეებს, რომ მათი პასუხებიც ამ მოთხოვნას უპასუხებდეს;

დ) კითხვა იყოს ფორმულირებული იმის შესაბამისად, თუ რა ამოცანას ისახავს იგი: მოსწავლისაგან ერთწინადადებიანი პასუხის, თუ ისეთი პასუხის მიღებას, რომელიც საკითხის მთლიან გაშუქებას მოიცავს;

ე) კითხვა დასმული იყოს მკვეთრად, სათანადო ინტონაციის დაცვით და იწვევდეს მოსწავლეთა სწრაფ რეაგირებას, ის არ უნდა შეიცავდეს პასუხს და ჰქონდეს ძიებითი მიმართულება;

მასწავლებლის კითხვაზე მოსწავლის პასუხი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ ძირითად მოთხოვნებს:

ა) პასუხი უნდა იყოს სრული, ზუსტი, ამომწურავი;

ბ) ყოველი პასუხი მოსწავლის მიერ ბოლომდე უნდა იყოს გააზრებული, გაცნობიერებული, გაგებული;

გ) პასუხი ენობრივად უნდა იყოს გამართული: სტილისტურად დახვეწილი, გრამატიკული თვალსაზრისით უშეცდომო;

დ) მოსწავლეთა პასუხში დაცული უნდა იყოს გამოთქმის ზოგიერთი ინტონაცია, არც ზედმეტად აჩქარებული და არც ზედმეტად ნელი ტემპი და ხმის სათანადო ტემბრი.

საუბრის მეთოდის გამოყენება მასწავლებლისაგან დიდ დახელოვნებასა და ოსტატობას მოითხოვს. უბრალო კითხვის დასმაც კი გარკვეულ სიძნელეს წარმოადგენს, მაგრამ ეს სიძნელე მასწავლებლისათვის ადვილი დასაძლევია, თუ ის გულმოდგინედ ემზადება გაკვეთილისათვის, იყენებს საკუთარ და სხვათა

პედაგოგიურ გამოცდილებას და იცის, თუ როგორ და რა თანმიმდევრობით წარმართოს საუბრის პროცესი.

2. წიგნზე მუშაობის მეთოდები

წიგნი და საერთოდ ბეჭდური პროდუქცია დაუშრეტელი წყაროა, საიდანაც ადამიანი ითვისებს ცოდნათა იმ ჯამს, რომელიც კაცობრიობას თავისი ისტორიის მანძილზე დაუგროვებია. წიგნი, კერძოდ, სასკოლო სახელმძღვანელო ცოდნის ის აუცილებელი წყაროა, რომლის შინაარსის, როგორც სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ცოდნის მინიმუმის, მტკიცედ შეთვისება მოსწავლეთათვის სავალდებულოა. მეტიც, იმის მიხედვით, თუ რა ხარისხითაა შესწავლილი და დამღეული სახელმძღვანელო, ფასდება არა მარტო მოსწავლის წარმატება, არამედ თვით მასწავლებლის მუშაობის ხარისხიც. წიგნი იძლევა არა მარტო ცოდნას, არამედ, ამასთანავე, დიდად უწყობს ხელს ადამიანში მტკიცე ნებისყოფის, ხასიათის, მაღალადამიანური, კეთილშობილური თვისებების გამომუშავებას. წიგნი აჩვენებს ადამიანს დამოუკიდებელ აზროვნებას, ხელს უწყობს ადამიანის მიერ შეძენილი ცოდნის გამოყენებისათვის საჭირო ჩვევების დაუფლებას. თავის ამ მაღალ დანიშნულებას ასრულებს მხოლოდ ისეთი წიგნები და სახელმძღვანელოები, რომლებიც: ა) დგას უახლეს მეცნიერულ მონაპოვართა დონეზე; ბ) მთელი სიღრმით ასახავს სინამდვილეს, ცხოვრებას და გათიშული არ არის მისგან; გ) ითვალისწინებს მოსწავლეთა საერთო განვითარების დონეს; დ) დაწერილია მაღალი გამართული ლიტერატურული ენით და ე) გარეგნული გაფორმების მხრივაც მიმზიდველი და საინტერესოა.

წიგნზე, კერძოდ, სახელმძღვანელოზე მუშაობის გზები, ხერხები მრავალფეროვანი და მრავალნაირია. ეს მრავალფეროვნება დიდი იმიტომაც, რომ წიგნზე მუშაობის გზები განპირობებულია ყოველი საგნის სპეციფიკით, ამ საგნის

სასწავლო მასალის თავისებურებებით, რომლებიც მოსწავლეს გამოუმუშავდა წიგნზე მუშაობის პროცესში. მიუხედავად მეთოდთა ამ მრავალგვაროვნებისა და ნაირსახეობისა, სასკოლო სწავლების პირობებში წიგნზე მუშაობის ორი ძირითადი მეთოდი არსებობს: ა) ახსნითი კითხვის მეთოდი, რომელსაც ხშირად კომენტირებული კითხვის მეთოდს უწოდებენ და ბ) დამოუკიდებელი კითხვის მეთოდი.

ა) ახსნითი კითხვის მეთოდი გულისხმობს სახელმძღვანელო წიგნზე მუშაობის ისეთ სახეს, როცა კითხვის პროცესში (მოსწავლე კითხულობს თუ მასწავლებელი უკითხავს) მასწავლებელი მოსწავლეებს გზადაგზა აძლევს სათანადო ახსნა-განმარტებას, ახდენს წაკითხულის კომენტირებას, აანალიზებს მასალას ამა თუ იმ (ენობრივი, აზრობრივი და ა.შ.) თვალსაზრისით. ეს მეთოდი განსაკუთრებით დიდ ადგილს იკავებს დაწყებითი სკოლის თითქმის ყველა კლასსა და საგანში, მას მეტ-ნაკლებად იყენებენ აგრეთვე საშუალო სკოლის კლასებშიც, განსაკუთრებით ისეთ საგნებში, როგორიცაა ენა, კერძოდ გრამატიკა, მათემატიკა (თეორემისა და სხვადასხვა განსაზღვრების ახსნა-განმარტებანი და სხვ.), ფიზიკა ქიმია, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებანი (ზოგადი კანონების, წესებისა და სხვადასხვა ძნელად გასაგები ადგილების ახსნა-განმარტება), ლიტერატურა (შინაარსობრივი თუ მხატვრული თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილების წაკითხვა, განმარტების მიცემა და ა.შ.)

ახსნითი კითხვის მეთოდის გამოყენებისას უნდა ვიცავდეთ შემდეგ ძირითად მოთხოვნებს:

1) საკლასო მეცადინეობის პირობებში წიგნის ახსნით კითხვას უნდა მივმართავდეთ მხოლოდ მაშინ, როცა მასალა ან ძნელად დასაძლევია მოსწავლეთათვის, ან საჭიროა მისი რომელიმე მხარისათვის ხაზის გასმა და მოსწავლეთა ყურადღების გამახვილება მაგ. ტექსტის მხატვრული მხარე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი შინაარსობრივი მომენტი, დამახასიათებელი ეპიზოდი და სხვ., ან იმ შემთხვევაში, როცა მოსწავლეთა მიერ, რომელთაც ჯერ კიდევ

არა აქვთ წიგნზე დამოუკიდებელი მუშაობის ჩვევა (განსაკუთრებით დაწყებით კლასებში, სადაც მასალის ათვისება მოითხოვს მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობას) და ბოლოს, ახსნით კითხვას მივმართავთ იმ მიზნითაც რომ მოსწავლეები თანდათან შევაჩვიოთ წიგნზე დამოუკიდებელ მუშაობას.

2) წინასწარ გავითვალისწინოთ, თუ რა უნდა იქნეს წაკითხული აქედან რა წაკითხოს მასწავლებელმა და რა - მოსწავლემ, რა თვალსაზრისით, როგორი თანმიმდევრობით გაანალიზდეს წასაკითხი ტექსტი. ამიტომ გაკვეთილისათვის მზადების დროს მასწავლებელმა უნდა შეარჩიოს და განსაზღვროს წასაკითხი მასალა იმის მიხედვით, თუ რა მიზნით იქნება ეს ტექსტი გამოყენებული, რა დრო დაეთმობა მის წაკითხვას, წინასწარ თვითონ წაკითხოს და შეისწავლოს მასალა, ზუსტად გაითვალისწინოს, რა ძირითადი განმარტებანი უნდა მიეცეს მოსწავლეებს კითხვის პროცესში (სიტყვის ახსნა, შედარებანი, განზოგადებანი და სხვ.) და როგორი თანმიმდევრობით, ყოველივე ეს სათანადოდ ასახოს გაკვეთილის გეგმაში.

3) ტექსტის რომელიმე ადგილის კითხვას მივმართოთ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ტექსტის ძირითად ტაბულას მოსწავლეები გაიგებენ და გაიზიარებენ. ამიტომ ამ მუშაობას უნდა უსწრებდეს ტექსტის ახსნითი წაკითხვა მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობით (განსაკუთრებით ეს ითქმის დაწყებითი კლასების მიმართ), ან მოსწავლის მიერ დამოუკიდებლად წაკითხვა მასწავლებლისაგან მიღებული მითითებისა და გეგმის მიხედვით. მაგალითად, პედაგოგიურად გაუმართლებელია ტექსტის კითხვა ცალკე მონაკვეთების მიხედვით, როცა ცალ-ცალკე განმარტებები ეძლევა ტექსტის ნაწილებს. აქაც, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა ჯერ ტექსტის მთლიანი ძირითადი აზრის გაცნობიერება მოსწავლის მიერ და მხოლოდ ამის შემდეგ მისი ცალკეული ნაწილებისადმი დაბრუნება და სათანადო თვალსაზრისით წაკითხვა -განხილვა. ტექსტი უნდა იკითხებოდეს შეუცდომლად, გამომეტყველებით, სათანადო ინტონაციის, ხმის ტემბრისა და კითხვის ტემპის დაცვით. მასწავლებელი

უნდა იყენებდეს ისეთ ხერხს „რომლითაც უზრუნველყოფილი იქნება მართებული და სწორი კითხვის ტექნიკის ჩვევის აღზრდა მოსწავლეში.

წაკითხულის გაგების, შეთვისების, ხარისხისა და შემდგომ მუშაობაზე გადასვლის შესაძლებლობის გამოსარკვევად, აგრეთვე კითხვისადმი ინტერესის აღძვრა-შენარჩუნებისათვის უნდა ვახდენდეთ გამოკითხვას, წაკითხულის გარშემო საკვანძო საკითხების დასმით სისტემაში მოგვყავდეს და მეხსიერებაში განვამტკიცებდეთ წაკითხვის შედეგად მიღებულ ცოდნას და სხვ. ახსნით კითხვას ვამთავრებთ წაკითხულის გარშემო ძირითადი დასკვნის გამოტანით და მოსწავლეთა მიერ ამ დასკვნების წერითი და საჭირო შემთხვევაში, გრაფიკული ფიქსირებით.

ბ) დამოუკიდებელი კითხვის მეთოდი

წიგნზე, სახელმძღვანელოზე მუშაობაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დამოუკიდებელი კითხვის მეთოდს. ეს განპირობებულია არა მარტო იმით, რომ შეუძლებელია საკლასო მეცადინეობის პროცესში ყველა სახელმძღვანელოს და საჭირო ლიტერატურის წაკითხვა (ასე რომ იყოს სასკოლო სწავლებისათვის განკუთვნილი დრო ალბათ მხოლოდ მხატვრულ ლიტერატურას არ ეყოფოდა), არამედ იმითაც, რომ მოსწავლემ უნდა შეიყვაროს წიგნი, დაეუფლოს მის დამოუკიდებლად გამოყენების ტექნიკას და გაიხადოს იგი თავისი ცხოვრების მუდმივ თანამგზავრად, განუყრელ მეგობრად. დამოუკიდებელი კითხვა გულისხმობს სახელმძღვანელოზე, წიგნსა და სხვა ბეჭდურ წყაროებზე მოსწავლის მუშაობის ისეთ პროცესს, როცა ის თვითონ, მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობის გარეშე, კითხულობს წიგნს, სწავლობს ითვისებს განსაზღვრულ ცოდნას. ამ მეთოდის საშუალებით ხდება ან იმის მტკიცედ და საფუძვლიანად შესწავლა, უფრო ზუსტად-დასწავლა, რაც მოსწავლემ ძირითადად შეითვისა (მაგალითად, მოსწავლემ სასკოლო ლექციის საშუალებით მასწავლებლისაგან ძირითადად გაიგო და შეითვისა ცოდნა

სამოქალაქო ისტორიის რომელიმე საკითხის, მისი დასწავლა, აუცილებლად საჭიროებს მოსწავლის მიერ წიგნზე დამოუკიდებელი მუშაობის გაგრძელებას), ან ნიადაგის მომზადება იმის შესასწავლად, რაც ტექსტის წინასწარ წაკითხვას მოითხოვს (მაგალითად, იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა გაიგონ და შეითვისონ ცოდნა რომელიმე ლიტერატურულ თემაზე, ვთქვათ ილია ჭავჭავაძის „ოთარანთ ქვრივის“ შესახებ, აუცილებელია მასწავლებლის მიერ მიცემული გეგმა მითითების მიხედვით იგი წინასწარ წაკითხოს ყველა მოსწავლემ). დამოუკიდებელი კითხვის მეთოდი უმთავრესად გამოიყენება მოსწავლის კლასგარეშე და სკოლისგარეშე მეცადინეობის პირობებში (სამკითხველოში, ბიბლიოთეკაში, ოჯახსა და ა.შ.) იმისათვის, რომ დამოუკიდებელი კითხვის მეთოდი სწორად იქნეს გამოყენებული, საჭიროა ვიხელმძღვანელოთ წიგნზე მუშაობის პრაქტიკით შემოწმებული და დადგენილი შემდეგი პრინციპებით:

1) მოსწავლეში წინასწარ უნდა შეიქმნას მოტივი და მის საფუძველზე ინტერესი-წაკითხოს, შეისწავლოს ესა თუ ის წიგნი, სტატია თუ სხვა წერილობითი წყარო.

2) მოსწავლეს უნდა შეექმნას კითხვისათვის საჭირო პედაგოგიური სიტუაცია, პირობები;

3) მოსწავლეები უნდა შევაჩვიოთ იმას, რომ ისინი ტექსტს ჯერ მთლიანად კითხულობდნენ მანამ, სანამ წაკითხულის დედააზრს გაიგებდნენ, ხოლო ამის შემდეგ გადადიოდნენ მისი ცალკეული ნაწილების ღრმად შესწავლა-დამახსოვრებაზე;

4) მოსწავლეები შევაჩვიოთ იმას, რომ ისინი ტექსტის პირველადი წაკითხვის შემდეგ ადგენდნენ წაკითხვა-დასწავლის მოკლე სქემატურ გეგმას;

5) ტექსტის წაკითხვა-დასწავლა ხდებოდეს იმგვარად, რომ ის სავსებით გაიაზროს და გაიგოს მოსწავლემ;

6) მოსწავლეები (განსაკუთრებით უფროსი კლასების) უნდა შევაჩვიოთ იმას, რომ შეეძლოთ ერთსა და იმავე თემაზე ორი-სამი და მეტი წიგნით სარგებლობა, შეეძლოთ სხვადასხვა სახის ბეჭდური წყაროს ურთიერთკომბინირება სახელმძღვანელო წიგნის საფუძველზე (სათაურების თუ წიგნის განყოფილების მიხედვით), მათი ურთიერთშედარება, შეპირისპირება. ამ მიზნით ისინი, პირველ რიგში, მთლიანად უნდა კითხულობდნენ ორ ან რამდენიმე წიგნს მოცემულ საკითხებზე, აკეთებდნენ სათანადო ამონაწერებს, ერთ წიგნში მოცემულ მასალას ავსებდნენ მეორით და ა.შ.

7) მოსწავლეები, განსაკუთრებით საშუალო სკოლის უფროსი კლასელები და უმაღლესი სკოლის სტუდენტები უნდა შევაჩვიოთ იმას, რომ მათ შეეძლოთ სხვადასხვა წიგნის, გაზეთების, წერილობითი მოხსენებების შედგენა.

8) დამოუკიდებელმა კითხვამ ხელი უნდა შეუწყოს იმას, რომ ყოველ მოსწავლეს გამოუმუშავდეს წაკითხულის შეთვისების ხარისხის თვითკონტროლის ჩვევა, მოსწავლეები მასალის შეთვისებისა და დასწავლის ყოველ ეტაპზე ამოწმებდნენ, თუ რამდენად თავისუფლად შეუძლიათ წყაროს გამოუყენებლად აღადგინონ ის, რაც წაიკითხეს, და ისწავლეს. ამ მიზნით (აგრეთვე ცოდნის განმტკიცების მიზნით), ისინი წყაროს გარეშე (წიგნის დახურვით და სხვა) უნდა მიმართავდნენ თხრობას (ჩუმსა და ხმამაღალს; უპირატესობაა ამ უკანასკნელს ენიჭება), სათანადო ცდების დაყენებას (მაგალითად, ფიზიკაში, ქიმიაში და ა.შ.) და სხვ. ეს პროცესი უნდა გრძელდებოდეს მანამ, სანამ მოსწავლე სავსებით დარწმუნდება თავის ცოდნაში, შეიძლება ნებისმიერად აღადგინოს შესწავლილი.

9) კითხვა უნდა დამთავრდეს (უმთავრეს შემთხვევაში) ტექსტის კვლავ მთლიანი წაკითხვით და ამის საფუძველზე ძირითადი დებულების კიდევ უფრო ღრმა გააზრებით, შესწავლილის სისტემაში მოყვანით, ჩანაწერების გადასინჯვით, გასწორებით და ა.შ.

3. უშუალო დაკვირვებითი მეთოდები

ა) ლაბორატორიული მეთოდი

სწავლების მრავალგვარ მეთოდს შორის, რომელთაც სკოლაში ვიყენებთ, ერთ-ერთი ძირითადია ლაბორატორიული მეთოდი. იგი ძირითადად დაკავშირებულია ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენებასთან სწავლებაში და სწავლების კაბინეტურ სისტემასთან. ლაბორატორიული მეთოდი სწავლების ისეთი გზაა, როცა მოსწავლეები მასწავლებლის ხელმძღვანელობით უშუალოდ აკვირდებიან სინამდვილეს, მის რომელიმე მხარეს, დამოუკიდებლად აყენებენ სასწავლო საგნის შინაარსიდან გამომდინარე სხვადასხვა ცდას და ამ საშუალებით ეუფლებიან განსაზღვრულ ცოდნა-ჩვევებს. ლაბორატორიული მეთოდი თვალსაჩინოების პრინციპის განხორციელებისა და მწარმოებლურ შრომასთან სწავლების დაკავშირების საუკეთესო საშუალებაა. ამ მეთოდის დიდი მნიშვნელობა არა მარტო იმაში მდგომარეობს, რომ ის ყველაზე მეტ შესაძლებლობას იძლევა, რათა მოსწავლემ უშუალო აღქმის გზით აითვისოს მასალა, ნათლად გაერკვეს რთულ მოვლენებში და სწორი წარმოდგენა იქონიოს ბუნების მოვლენების კანონზომიერებაზე, არამედ იმაშიც, რომ იგი ყოველმხრივ ხელს უწყობს დამოუკიდებელი მუშაობის ჩვევების აღზრდას. ეს კი აუცილებელია ტექნიკის, მისი მრავალფეროვანი დარგების დაუფლებისა და მომავალში საწარმოო პრაქტიკული ხასიათის შრომითი პროცესების მაღალნაყოფიერად შესრულებისათვის, შრომითი მომზადებისათვის. ლაბორატორიული მეთოდი დიდად უწყობს ხელს ინიციატივის, შემოქმედებითი და გამომგონებლობითი უნარის აღზრდა-განვითარებას მოსწავლეში. ამდენად, ლაბორატორიული მეთოდის როლი განსაკუთრებით დიდია ჩვენი სკოლის იმ ამოცანის გადაწყვეტის საქმეში, რომელიც ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცებასთანაა დაკავშირებული. ლაბორატორიული მეთოდის მნიშვნელობა იმაშიც მდგომარეობს, რომ იგი სწავლებას ხდის სახალისოს, მიმზიდველს, ხოლო

ცოდნას-სავსებით შეგნებულს, მტკიცეს, საფუძვლიანს, ამასთან ხელს უწყობს კვლევითი მუშაობის უნარისა და ჩვევების აღზრდა-განვითარებას. ყოველივე ამის გამო ლაბორატორიულ მეთოდს არა მარტო საგანმანათლებლო, არამედ აღმზრდელობითი და განმავითარებელი მნიშვნელობა ენიჭება.

ლაბორატორიული მეთოდი ძირითადად გამოიყენება საბუნებისმეტყველო საგნებში (ქიმია, ფიზიკა, ბიოლოგია, აგრეთვე სამხედრო სწავლება და სხვ.) ლაბორატორიული მეთოდის დამახასიათებელია ცდის დაყენება მოსწავლეთა მიერ ინდივიდუალური ან ჯგუფური წესით. ამ მეთოდის გამოყენების ხვედრითი წონა განსაკუთრებით დიდია საშუალო სკოლის უფროს კლასებში, სადაც მოსწავლეთა მომზადების დონე იმის სრულ შესაძლებლობას იძლევა, რომ მათ წარმატებით ჩაატარონ ცდები, აწარმოონ დაკვირვება, გამოიყენონ სასწავლო აპარატურა ამ ცდების შედეგად გააკეთონ შესაფერისი განზოგადებანი, დასკვნები.

ლაბორატორიული მეთოდის გამოყენება ხდება უმთავრესად შესატყვისი საგნის ლაბორატორიაში, ოთახში, მიწის ნაკვეთზე, საწარმოში (როცა ამის პირობებია). ამ მეთოდის გამოყენების ეფექტურობა დაკავშირებულია განსაზღვრულ ტექნიკურ პირობებთან, სათანადო ლაბორატორიული ხელსაწყოების კვალიფიციურ გამოყენებასთან, მასწავლებლის დახელოვნებასთან. ამიტომაც, რომ ლაბორატორიული მეთოდის გამოყენების ფარგლები განპირობებულია არა მარტო საგნის სპეციფიკით და მოსწავლეთა განვითარების დონით, არამედ ლაბორატორიული მუშაობისათვის საჭირო დიდაქტიკურ-ტექნიკური პირობებითაც, რომელთა შექმნა-გაუმჯობესებისათვის სისტემატურად უნდა ზრუნავდეს შესატყვისი საგნის მასწავლებელი, სკოლა, განათლების ორგანოები, საზოგადოება, ხოლო მასწავლებელი სისტემატურად უნდა იმადლებდეს ამ დარგში თავისი მომზადებისა და დახელოვნების დონეს.

ლაბორატორიული მეთოდის გამოყენება ხდება უპირატესად ახალი მასალის ახსნისას და აგრეთვე მიღებული ცოდნა-ჩვევების განმტკიცების დროს. ამიტომ,

უმთავრეს შემთხვევაში, ამ მეთოდის გამოყენება კომბინირებული და განმეორებითი სახის გაკვეთილებზე, მათ ძირითად ნაწილებში ხდება. ლაბორატორიული მეთოდის ხვედრითი წონა ამ გაკვეთილებზე განისაზღვრება იმით, თუ რა მოცულობისაა ლაბორატორიული მუშაობის თვით შინაარსი და რამდენად იძლევა შესაძლებლობას ტექნიკური პირობები ამ მეთოდის გამოყენებისათვის.

ლაბორატორიული მეთოდის ეფექტური გამოყენებისათვის საჭიროა ვიხელმძღვანელოთ შემდეგით:

1. მასწავლებელი პროგრამის საფუძველზე ითვალისწინებდეს იმ უმთავრეს სამუშაოებს, რომლებიც ლაბორატორიული წესით უნდა შეასრულონ მოსწავლეებმა.

2. ყოველი გაკვეთილის წინ, რომელზეც ლაბორატორიული მეთოდის გამოყენებაა გათვალისწინებული, საჭიროა მასწავლებელმა:

ა) ზუსტად მოხაზოს ლაბორატორიული მუშაობის ძირითადი ეტაპები და შეადგინოს ცდის დაყენების წერილობითი ინსტრუქცია - პირობა, რომელიც მან მოსწავლეებს უნდა დაურიგოს ან ჩააწერინოს ცდის დაწყების წინ;

ბ) წინასწარ მოამზადოს ყველა ტექნიკური პირობა, განსაზღვროს თუ სად ჩატარდება ლაბორატორიული მუშაობა, მოამზადოს სამუშაოს ჩასატარებლად საჭირო ხელსაწყოები და ამ საქმეში ჩააბას მოსწავლეებიც;

გ) ინსტრუქცია-პირობის მიხედვით წინასწარ თვით დააყენოს ცდა და შეამოწმოს მიღებული შედეგების სისწორე.

3) მოსწავლეთა ლაბორატორიული მუშაობა დაიწყოს მხოლოდ მაშინ როცა:

ა) მოგვარებულია მოსწავლეთა ნაყოფიერი ლაბორატორიული მუშაობისათვის აუცილებელი ყველა ორგანიზაციულ-ტექნიკური პირობა (მოსწავლეების განრიგება სამუშაო მაგიდების მიხედვით, ხელსაწყო-აპარატების მომზადება და სხვ.);

ბ) მასწავლებლის მიერ ჩატარებული სათანადო შესავალი საუბარი იმის შესახებ, თუ რა ამოცანა დგას მოსწავლეთა წინაშე, რა ძირითადი შედეგი უნდა მიიღონ მათ, როგორ და რა თანმიმდევრობით ჩაატარონ ლაბორატორიული მუშაობა, რა ჩაიწერონ, რა ჩაიხატონ და ა.შ.;

გ) მოსწავლეებს დაურიგდათ მუშაობის ჩატარების ინსტრუქცია - პირობა და ბოლოს, ყოველივე ამის შემდეგ -

დ) მოსწავლეებში შექმნილია მოთხოვნილება, მოტივი და ინტერესი ჩასატარებელი სამუშაოსადმი.

4. ლაბორატორიული მუშაობას უნდა აწარმოებდეს ყოველი ცალკე მოსწავლე ინდივიდუალურად ან ჯგუფურად (რამდენიმე მოსწავლე ერთად), ცდის თემა მოსწავლისათვის უნდა იყოს საერთო, ფრონტალური (საკონტროლო ცდის დროს დასაშვებია რამდენიმე თემა). უნდა ვაღწევდეთ იმას, რომ ცდა ყველა მოსწავლემ დააყენოს. ამიტომ სადაც კი ამის შესაძლებლობაა, უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ ცდების ინდივიდუალურ დაყენებას.

5. მუშაობის გარკვეულ ეტაპზე უნდა ხდებოდეს წინასწარი შედეგების (როცა ამის საჭიროებაა), საუბრის ჩატარება და ახალ ეტაპზე შეგნებული გადასვლისათვის საერთო-საკლასო ხასიათის ღონისძიებათა გატარება. ამისათვის კი აუცილებელია მასწავლებელი თვალყურს ადევნებდეს და საჭირო შემთხვევაში სწორ მიმართულებას აძლევდეს მოსწავლის მუშაობას, ცდის ეტაპების მიხედვით აძლევდეს მოსწავლეებს შემაჯამებელი ხასიათის ახსნა-განმარტებებს, ქმნიდეს თითოეულ მოსწავლეში მისწრაფებას და მოტივს ახალ ეტაპზე გადასასვლელად.

6. იმ შემთხვევაში, როცა ლაბორატორიული მუშაობა ჯგუფობრივად წარმოებს, მიღწეულ უნდა იქნეს ყველა მოსწავლის თანაბარმნიშვნელოვანი მონაწილეობა ცდის დაყენების მთელ პროცესში. ამ მიზნით საჭიროა მასწავლებელმა განსაკუთრებული ზედამხედველობა და ოპერატიული ხელმძღვანელობა გაუწიოს ცდის დაყენების

მთელ მიმდინარეობას: ხშირად მივიდეს ჯგუფთან, შეამოწმოს, რას აკეთებს თითოეული მოსწავლე; თუ აღმოჩნდება, რომ ზოგიერთი მოსწავლე მხოლოდ მაყურებლის როლშია, ასეთებს მისცეს გარკვეული დავალება მუშაობაში მონაწილეობის მისაღებად. ცდის დაყენების პროცესში მასწავლებელი თუ ამჩნევს, რომ მოსწავლეთა უმრავლესობას, ან საგრძნობ ნაწილს არ აქვს აღებული ცდის დაყენების სწორი მიმართულება და დადებით შედეგს ვერ აღწევს, მასწავლებელმა უნდა შეაჩეროს მთელი კლასი, მისცეს მოსწავლეებს დამატებითი ინსტრუქცია და ცდის სწორად დაყენების მიმართულება. თუ კვლავ აღმოჩნდება, რომ ვერც ეს შველის საქმეს, მაშინ მასწავლებელი თვითონ ასრულებს და აჩვენებს მოსწავლეებს ცდის იმ ნაწილს, რომელიც მოსწავლეებმა ვერ დაძლიეს. ამის შემდეგ მოსწავლეები კვლავ განაგრძობენ ცდის დამოუკიდებლად დაყენებას. ასევე იქცევა მასწავლებელი იმ შემთხვევაშიც, თუ ერთი ან რამდენიმე მოსწავლე ვერ ახერხებს ცდის სწორად დაყენებას, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ეს ხდება არა მთელი კლასის საყურადღებოდ და მთელი კლასის მუშაობის შეწყვეტით, არამედ იმ მოსწავლის მიმართ, რომელსაც ცდის დაყენება უძნელდება ან სრულიად ვერ ახერხებს სათანადო დადებითი შედეგის მიღებას. ცდის ჩატარების დროს ხშირადაა მოსალოდნელი სხვადასხვა სახის მარცხი, განსაკუთრებით ფიზიკასა და ქიმიაში. მასწავლებელი საგანგებო გულისხმიერებით უნდა მოეპყროს მოსწავლეების მიერ ცდის პირობების აბსოლუტურ დაცვას და ამასთან წინასწარ გაატაროს საჭირო გამაფრთხილებელი ღონისძიებანი.

7. მოსწავლეები უნდა შევაჩვიოთ იმას, რომ ისინი საჭიროების მიხედვით აწარმოებდნენ ჩატარებული მუშაობის ძირითადი მომენტებისა და მიღებული დასკვნების ჩაწერას, სათანადო ჩანახაზების გაკეთებას სამუშაო რვეულში და ა.შ. ამისათვის საჭიროა მასწავლებელი უთითებდეს მოსწავლეებს, თუ რა ჩაწერონ, ჩახაზონ, ჩახატონ, როგორი თანმიმდევრობით და სხვ. მასწავლებელი ლაბორატორიული მუშაობის პროცესშივე უნდა ამოწმებდეს, თუ როგორ სრულდება ყოველივე ეს, ხოლო მუშაობის შესრულების შემდეგ, ამავე ან მომდევნო გაკვეთილზე, განიხილოს და შეამოწმოს მოსწავლეთა ნამუშევრები, მისცეს მოსწავლეებს სათანადო

მითითება, თუ როგორ გაასწორონ შეცდომები, საჭირო შემთხვევაში კი დამატებით განუმარტოს მათ, თუ როგორ უნდა აწარმოებდნენ იმის ჩაწერას, ჩახაზვას, ჩახატვას და სხვა სახის გრაფიკულ ფიქსირებას, რასაც ადგილი უნდა ჰქონდეს ცდის პროცესში.

8. ლაბორატორიული მუშაობის პროცესი უნდა დამთავრდეს იმით, რომ მოსწავლეებს დასრულებული, მთლიანი ცოდნა ჰქონდეთ იმ მოვლენაზე, რომლის შესასწავლადაც მათ ცდა დააყენეს. ამისათვის კი საჭიროა მასწავლებელმა საუბრის მეთოდის გამოყენებით შეაჯამოს ცდით მიღებული შედეგები იმგვარად, რომ მოსწავლეები აქტიურად ჩაებან დასკვნებისა და განზოგადებების შემუშავებაში; საბოლოო ფორმულირებანი, ცდის შედეგად მიღებული დასკვნები ჩააწერინოს მოსწავლეებს სამუშაო რვეულში და დაავალოს მათი შესწავლა; პრაქტიკულ ჩვევათა აღზრდისა და ცოდნის განმტკიცების მიზნით, მოაწყოს, როცა ეს საჭიროა, ცდის ან მისი რომელიმე ეტაპის გამეორება, მიუთითოს მოსწავლეებს ჩატარებული ცდის შედეგად მიღებული ცოდნის გაფართოებისა და განმტკიცებისათვის წასაკითხი მასალა, ის, თუ რას მიაქციონ მთავარი ყურადღება, რა დამატებითი წერიტი ან გრაფიკული მუშაობა ჩაატარონ და სხვ.

ბ) დემონსტრირების მეთოდი.

სხვადასხვა თვალსაჩინო მასალა(საილუსტრაციო და სადემონსტრაციო მასალები, თვით უშუალო საგნები) ცოდნის ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს. იმ გზას, საშუალებას, რომლითაც ვახდენთ შესწავლისათვის გათვალისწინებული მასალის მოსწავლეთათვის უშუალოდ ჩვენებას დემონსტრირების მეთოდს ვუწოდებთ, ეს მეთოდიც ისე როგორც ლაბორატორიული მეთოდი თვალსაჩინოების პრინციპის განხორციელების ერთ-ერთი გზაა და ხელს უწყობს მოსწავლეთა მიერ მოვლენების საგნების გაგებას შეთვისებასა და მიღებული ცოდნის განმტკიცებას, ამასთანავე განსაკურებით ხაზგასასმელია, რომ ეს მეთოდი საკმაოდ აადვილებს სწავლის სიძნელის დაძლევას იგი დიდადაა დაკავშირებული ტექნიკურ სამუშაოთა გამოყენებებთან სწავლებაში.

დემონსტრაციების მეთოდის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ისეთ დამოუკიდებელ მეთოდს არ წარმოადგენს, როგორიცაა, ვთქვათ, თხრობის, სასკოლო-ლექციური და სხვა მეთოდები. ეს გასაგებიცაა, რადგან დემონსტრირებას ან ილუსტრირებას არ შეუძლია მოგვცეს სათანადო ეფექტი, თუ მას არ ახლავს ახსნა-განმარტება. მართალია, ზოგჯერ რაიმეს დემონსტრირება ან ილუსტრირება ჩართულია სხვა რომელიმე მეთოდში-სასკოლო-ლექციურ, თხრობისა და სხვა მეთოდებში, მაგრამ ეს სრულიად არ ამცირებს ამ მეთოდის მნიშვნელობას. ამ მეთოდის გამოუყენებლად შეგნებულობისა და თვალსაჩინოების განხორციელება სწავლებაში, მთელ რიგ შემთხვევებში, შეუძლებელიც კი იქნებოდა. ამიტომაც, რომ მას სწავლების სხვა მეთოდებთან ერთად ფართოდ ვიყენებთ სკოლაში.

დემონსტრირების მეთოდის გამოყენების საკითხი პირველ რიგში უკავშირდება სადემონსტრაციო მოვლენების, საგნებისა და მათი ამსახველი გამოხატულებების (მოდელების, სურათებისა და სხვა) შერჩევის საკითხს. უნდა გვახსოვდეს, რომ დემონსტრირების წყაროდ გამოდგება არა ყველა მოვლენა, საგანი თუ მოდელი, არამედ ისეთი მოვლენები, საგნები ან მოდელები, რომლებიც მოცემულია დინამიკაში. თვით დემონსტრირების მეთოდი გულისხმობს მოსწავლეთათვის მოვლენების, საგნებისა და მათი მოდელების დინამიკაში, მოძრაობაში, მოქმედებაში ჩვენებას. ამიტომ თუ საბუნებისმეტყველო, საგნებში, მაგალითად, ქიმიკაში ბოტანიკაში, ზოოლოგიაში, ანატომიაში და სხვ. დემონსტრირება უშუალო მოვლენებსა და საგნებთანაა დაკავშირებული, ისეთ საგნებში, როგორიცაა ისტორია, ლიტერატურა და ნაწილობრივ გეოგრაფია ამ საგნების ხასიათის გამო, უნდა დავკმაყოფილდეთ მოვლენების ამსახველი ისეთი საშუალებებით, როგორიცაა, ვთქვათ კინო, ტელეხედვა და სხვ. ამასთანავე, ბუნების ყოველი მოვლენა და საგანი თავისთავად როდი წარმოადგენს დემონსტრირების საშუალებას მაგალითად, მოსწავლეებს რომ რომელიმე ციტრუსოვანი კულტურა ან ცოცხალი თევზი ვაჩვენოთ, ეს იქნება არა დემონსტრირება, არამედ ილუსტრირება, რაც დაკავშირებულია დასახელებული კულტურისა თუ თევზის შესწავლასთან, მაგრამ თუ მასწავლებელი, ვთქვათ

მიმართავს ამავე კულტურის რომელიმე მხარის (აღმოცენების უნარის, ზრდის და სხვ.) ცდის საშუალებით შესწავლას ან თევზის ანატომიური აგებულებისათვის თევზის გაკვეთას და მთელ ამ პროცესში მოსწავლეთა დაკვირვებას, ამ შემთხვევაში საქმე გვექნება დემონსტრირების მეთოდებთან.

დემონსტრირების მეთოდს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს იმ მეთოდთა შორის, რომელთაც ექსკურსიის დროს წარმოების (ქალაქის თუ სოფლის) პროცესთა ძირითადი საფუძვლების მოსწავლეთათვის გასაცნობად ვიყენებთ.

დემონსტრირების ყველაზე მნიშვნელოვანი სახეებია:

ა) ცდების დაყენება მასწავლებლის მიერ, ბ) კინოსურათისა და დიაპოზიტების ჩვენება, გ) დინამიკური ხასიათის სასწავლო-დიდაქტიკურ მასალასა თუ საგნებზე ახსნა-განმარტებითი მუშაობა.

ლაბორატორიული მუშაობისაგან განსხვავებით, დემონსტრირებითი ცდა გულისხმობს ცდის დაყენებას, დემონსტრირებას მასწავლებლის მიერ, ხოლო მოსწავლეების მიერ - ცდის პროცესზე დაკვირვებას, სათანადო ცოდნა-ჩვევების შეთვისებას მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობით.

დემონსტრირებითი ხასიათის ცდას მივმართავთ მაშინ, როცა :

ა) ცდის შინაარსობრივი და ტექნიკური სირთულე შეუძლებელს ხდის ამ ცდის ლაბორატორიული წესით შესრულებას, ე.ი. როცა ეს მუშაობა აღემატება მოსწავლეთა ძალ-ღონეს;

ბ) ცდა თავისი შინაარსით, მოსწავლეებში სათანადო ჩვევების აღზრდის თვალსაზრისით, იმდენად უმნიშვნელოა, რომ მისი პედაგოგიური ეფექტი გაცილებით ნაკლები ღირებულებისა იქნება, ვიდრე ის დრო, რომელიც დასჭირდება ამ ცდის ლაბორატორიული წესით დაყენებას მოსწავლეების მიერ;

გ) სკოლას არა აქვს შექმნილი სათანადო ბაზა იმისათვის, რომ ცდა მოსწავლეთა მიერ (ჯგუფურადაც კი) შესრულდეს; არც თვითნაკეთ ხელსაწყოებს შეუძლია უზრუნველყოს ცდის დაყენება;

დ) ლაბორატორიული მუშაობის პროცესში გამოირკვა, რომ კლასის დიდ ნაწილს არ შესწევს უნარი სათანადოდ დააყენოს ცდა და დამოუკიდებლად მიაღწიოს ჯეროვან შედეგს.

მასწავლებელმა რომ ცდა სწორად და ეფექტურად დააყენოს, ცდის მთელი პროცესი მოსწავლეთათვის გასაგები, ხოლო მისი დასკვნები ადვილად და მტკიცედ შესათვისებელი გახადოს, საჭიროა:

1. ცდის დაყენების წინ მოამზადოს ყველა საჭირო მასალა-ხელსაწყოები, შეადგინოს ცდის ჩატარების გეგმა (გაკვეთილის გეგმაში შეტანით), წინასწარ დააყენოს ცდა და შეამოწმოს ცდის შედეგები.

2. გაკვეთილზე ცდის დაყენების წინ გააცნოს მოსწავლეებს ცდის თემა, მისი მნიშვნელობა, ამოცანა, ცდის ძირითადი ეტაპები და შექმნას მათში საჭირო ინტერესი - გულდასმით დააკვირდნენ ცდის მთელ პროცესს, შეითვისონ მისგან გამომდინარე შედეგები და დასკვნები. ამასთანავე, მასწავლებელმა უნდა მისცეს მოსწავლეებს ინსტრუქტაჟი, თუ რას მიაქციონ განსაკუთრებული ყურადღება და დაკვირვების დროს, რა ხასიათის მომენტები ჩაიწერონ, ჩაიხატონ და სხვ.

3. ცდის ჩატარებისათვის აირჩიოს ისეთი (ცენტრალური) ადგილი (მოსწავლეთა წინ), საიდანაც ყველა მოსწავლე ადვილად დააკვირდება ცდის მიმდინარეობას, ხოლო მასწავლებელი დაინახავს ყველა მოსწავლეს. ეს პრინციპი უძველეს საფუძვლად იმას, რომ სადემონსტრაციო ოთახებში მოსწავლეთა დასაჯდომები ამფითეატრულადაა განლაგებული და მოსწავლეები ამდებულ ადგილიდან ადვილად ხედავენ ცდის პროცესს. თუ ცდა ტარდება ჩვეულებრივ საკლასო ოთახში, მაშინ ეს ცდა უნდა

დავაყენოთ არა კათედრაზე, არამედ ჩვეულებრივ მაგიდაზე, რომელიც უნდა დაიდგას მოსწავლეთა წინ, ცენტრალურ ადგილას.

4. ცდა დაიწყოს მოსწავლეთათვის ცდის პირობების გაცნობით, გზადაგზა მისცეს ახსნა-განმარტება, საჭიროების შემთხვევაში გამოიყენოს ილუსტრირებითი მასალები (გადიდებული სურათები, სქემები და სხვ.), მოსწავლეთა ყურადღება მიაქციოს ცდის დაყენების ტექნიკურ პროცესებზე, როცა ამას ცდის შინაარსი მოითხოვს, მისცეს ამის შესახებ სათანადო განმარტება; ცდის პროცესში, განსაკუთრებით მისი ცალკეული ეტაპის მიხედვით, დაუსვას მოსწავლეებს კითხვები ნაწილის, გაგებულის შესახებ, პასუხის გაცემაში აქტიურად ჩააბას მთელი კლასი და მიაღწიოს მოსწავლეთა შეუწელებელ ყურადღებას ცდის მიმდინარეობის მთელ მანძილზე. ამასთანავე, ახსნა -განმარტებებს წაუმძღვაროს ისეთი კითხვები, რომელთა პასუხებს მასწავლებლის ეს ახსნა-განმარტება უნდა წარმოადგენდეს; ცდის დაყენების პროცესში თვალყური ადევნოს მოსწავლეთა მიერ იმ დავალებათა შესრულებას, რომლებიც მათ ჯერ კიდევ ცდის დასაწყისში მიეცათ (ხატვა, ხაზვა და სხვ.) ყოველივე ამით მასწავლებელმა უნდა მიაღწიოს იმას, რომ ცდის პროცესში თითოეული მოსწავლე აქტიურად მუშაობდეს-შეგნებულად უსმენდეს, აკვირდებოდეს, იწერდეს, იხატავდეს და სხვ.

5. ცდის დასრულებისთანავე ნათლად აჩვენოს მოსწავლეებს ცდის შედეგები (შორიდან დანახვებით, ჩამოტარებით, ზოგ შემთხვევაში-მოსწავლის გამოძახებით), მოითხოვოს მოსწავლეებისაგან ნახულის აღწერა, შეაჯამოს ჩატარებული მუშაობა და დასკვნების გამოტანაში ჩააბას მთელი კლასი.

6. როცა ცდის ხასიათი და პირობები შესაძლებლობას იძლევა, ერთ ან რამდენიმე მოსწავლეს გაამეორებინოს ცდა და ამით ხელი შეუწყოს მოსწავლეების დარწმუნებას ცდის შედეგებში, ამასთანავე, მიღებული ცოდნა-ჩვევების განმტკიცებას.

7. შეამოწმოს მოსწავლეთა მიერ ცდის გაგების ხარისხი, დამატებითი ახსნა-განმარტება მისცეს იმ მოსწავლეებს, რომლებმაც საკმაოდ ვერ შეითვისეს ცდის შედეგები, შეამოწმოს მოსწავლეების მიერ შესრულებული პრაქტიკული ნამუშევრები ჩანაწერები, ჩანახაზები და სხვ.) და საჭირო მითითება მისცეს მათ შეცდომების გასწორებისათვის. მიუთითოს იმ წყაროებზე (სახელმძღვანელო, წიგნი, დამხმარე ლიტერატურა და სხვ.), რომლებიც უნდა შეისწავლონ მოსწავლეებმა, რათა განამტკიცონ ცდის პროცესში და მის შედეგად მიღებული ცოდნა.

გ) დემონსტრირება-ილუსტრირების მეთოდის ერთ-ერთი ნაირსახეობა იყო ტელეხედვის, კინოსურათისა და დიაპოზიტივების გამოყენება. კინოსა და დიაპოზიტივების, ხოლო ამ უკანაჟნელ ხანებში საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენებამ სასწავლო-აღმზრდელობითი მიზნებისათვის საკმაოდ გავრცელება ჰპოვა სკოლებში და სავსებით დამსახურებულადაც. ისინი წარმოადგენენ არა მარტო ცოდნის შეძენისა და მიღებული ცოდნის განმტკიცების დაუშრეტელ წყაროს, არამედ უდიდესი აღმზრდელობითი მნიშვნელობის ფაქტორსაც. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სასწავლო კინოფილმის გამოყენება სწავლებაში მის ყველა საფეხურზე და საგნებში. კინოფილმის საშუალებით მასწავლებელს შესაძლებლობა ეძლევა მოსწავლეებს თვალნათლივ და რაც მთავარია, მოქმედებაში, დინამიკაში აჩვენოს ისეთი მოვლენები და საგნები, რომელთა შესახებ სიტყვიერად მიწოდებული ცოდნა თავისი ხარისხით გაცილებით ნაკლები ეფექტის მომცემი იქნება. კინოს ამ დადებითი მნიშვნელობის გათვალისწინებასთან ერთად, უნდა გვახსოვდეს, რომ მისი გამოყენება სასწავლო-აღმზრდელობითი მიზნებისთვის პედაგოგიური თვალსაზრისით არც ისე ადვილი საქმეა. ცუდად გამოყენებულ კინოფილმსსწავლებაში დადებითი შედეგის მოტანა არ შეუძლია. იმისათვის რომ კინო იქცეს სწავლების მაღალი ხარისხის მიღწევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად, საჭიროა დავიცვათ კინოსურათის დემონსტრირების პედაგოგიური პრაქტიკით გამართლებული წესები, კერძოდ საჭიროა:

1. კინოსურათი შეირჩეს ყოველი სასწავლო საგნის და მისი ცალკეული შინაარსობრივი მასალის მიხედვით.

2. კინოსურათი წინასწარ ნახოს თვით მასწავლებელმა, შეითვისოს მისი ძირითადი დედააზრი, განსაკუთრებით მიაქციოს ყურადღება იმ ადგილებს, რომლებიც უშუალოდ კონკრეტულ სასწავლო-აღმზრდელობით ამოცანებს უპასუხებენ.

3. მასწავლებელმა წინასწარ მოაგვაროს ყველა ორგანიზაციულ-ტექნიკური საკითხი, რომლებიც დაკავშირებულია კინოსურათის ჩვენებასთან, ეცადოს, რომ კინოსურათი უჩვენოს საკლასო ოთახში ან სკოლის მიერ ამ მიზნით გამოყოფილ სპეციალურ ოთახში.

4. მასწავლებელი კინოსურათის ჩვენებამდე მოსწავლეებს უნდა ესაუბროს იმაზე, თუ რას ნახავენ ისინი სურათში, რას უნდა მიაქციონ განსაკუთრებული ყურადღება და რა კითხვებს (უსახელებს კითხვებს) გასცენ პასუხი სურათის ნახვის შემდეგ.

5. თავდაპირველად სურათის ჩვენება უწყვეტად უნდა მოხდეს, რომ მოსწავლეებმა მიიღონ მთლიანი შთაბეჭდილება და გაიგონ სურათის დედააზრი. ჩვენების შემდეგ მასწავლებელმა უნდა დასვას ისეთი კითხვები, რომლებიც სურათის საერთო ფაბულას ეხება.

6. სურათის განმეორებით ჩვენება, თუ ამას სასწავლო მასალის თავისებურება მოითხოვს, უნდა ჩატარდეს წყვეტილად, სწავლების კონკრეტული შინაარსის, მომენტების მიხედვით. სურათის ჩვენების შეწყვეტისთანავე, საუბრის მეთოდის საშუალებით მასწავლებელმა უნდა გაარკვიოს, რა შეითვისეს მოსწავლეებმა, განსაკუთრებით რამ მიიქცია მათი ყურადღება და ნახულის შინაარსი სწავლების კონკრეტული ამოცანის მიხედვით მოიყვანოს სისტემაში; ამასთანავე, საჭირო შემთხვევაში მოსწავლეებს უნდა მიეცეთ დავალება ჩაიწერონ უმთავრესი მომენტები,

სურათის მომდევნო ნაწილის ჩვენება უნდა დაიწყოს მასწავლებლის მიერ მოსწავლეთათვის ახალი ამოცანის დასმით. ამ ნაწილის დასრულების შემდეგ კვლავ ტარდება ანალოგიური მუშაობა და ასე გრძელდება ბოლომდე.

სურათის ჩვენების დასრულების შემდეგ მასწავლებელმა მოსწავლეთა აქტიური მონაწილეობით უნდა მოახდინოს მთელი სურათიდან მიღებულ შთაბეჭდილებათა გაანალიზება, აწარმოოს სათანადო შედარებები, სასწავლო-აღმზრდელობითი თვალსაზრისით შეაჯამოს მიღებული შთაბეჭდილებანი და დასკვნები ჩააწერინოს მოსწავლეებს სამუშაო რვეულებში, მისცეს მათ დავალება-წაიკითხონ ამ საკითხებზე ესა თუ ის წიგნი, სტატია თუ სხვა ბეჭდვითი პროდუქცია, დაწერონ თემა (თუ ამას საჭიროება მოითხოვს) და სხვა.

დემონსტრირება-ილუსტრირების მეთოდის გამოყენებასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული საილუსტრაციოდ გამოსაყენებელი საგნებისა და მასალების შერჩევა-გამოყენების ხერხების საკითხი. ცნობილია, რომ სწავლების პროცესში საილუსტრაციოდ ვიყენებთ არა მარტო ნატურალურ საგნებს, მოვლენებს, არამედ მათ მოდელებს, სქემებს ტაბულებს და ა.შ. ამიტომ უნდა გავითვალისწინოთ, თუ რომელ შემთხვევაში რა სახის საილუსტრაციო, მასალას მივმართავთ და როგორ გამოვიყენოთ ისინი. ამ თვალსაზრისით აუცილებელია შემდეგი ძირითადი წესების დაცვა:

ა) საილუსტრაციო მასალა მოსწავლემ უნდა ნახოს მხოლოდ მაშინ, როცა ეს მასალა უშუალოდ უნდა იყოს გამოყენებული.

ბ) მასწავლებელმა საილუსტრაციო მასალის ჩვენება ისე მოხერხებულად უნდა ჩართოს საუბარში, თხრობაში, სასკოლო ლექციასა თუ ლაბორატორიულ მუშაობაში, რომ მოსწავლის ყურადღება მიიზიდოს არა ამ თვალსაჩინო მასალის საერთო ხედმა, მისმა გარეგანმა მხარეებმა, არამედ სურვილმა - იპოვოს პასუხი საუბარში, თხრობასა და სხვა პროცესში წამოჭრილ კითხვაზე.

გ) მასწავლებელმა უპირველეს ყოვლისა მიუთითოს საილუსტრაციო მასალის საერთო თემაზე, თვით გააცნოს ამ მასალის ზოგადი აზრი და შემდეგ მიაქციოს განსაკუთრებული ყურადღება მასალის იმ მხარეს, რაც უშუალოდ სწავლების ამოცანას უკავშირდება.

დ) საილუსტრაციო მასალის გაანალიზებაში ჩააბას მოსწავლეები (როცა ეს საჭიროა) და კითხვა-პასუხის საშუალებით მიაღწიოს მოსწავლეთა შემოქმედებით, დამოუკიდებელ მუშაობას საილუსტრაციო მასალაზე.

ე) საჭირო შემთხვევაში მიმართოს საილუსტრაციო მასალაზე ვარჯიშს (რუკა, ტაბულა და სხვ.) და მიაღწიოს ამ მასალის გამოყენებით ცოდნის განმტკიცებას.

ვ) მიეცეს მითითება მოსწავლეებს - ჩაიწერონ საილუსტრაციო მასალის დათვალიერების შედეგად მიღებული დასკვნები, გადახატონ მასალის ესა თუ ის ელემენტები და სხვ.

ზ) ერთსა და იმავე გაკვეთილზე ერთი და იმავე საკითხის შესახებ სხვადასხვა სახის საილუსტრაციო მასალის(ნატურალური საგანი, მოდელი, სურათი) გამოყენების შემთხვევაში (მაგალითად უჯრედი, უჯრედის მოდელი, უჯრედის გადიდებული სურათი) მასწავლებელმა ილუსტრირება უნდა მოახდინოს შემდეგი თანმიმდევრობით: ჯერ აჩვენოს ნატურალური საგანი, შემდეგ-მოდელი და ბოლოს - სურათი; იმ შემთხვევაში კი, როცა ერთი და იმავე სახის საილუსტრაციო მასალას მიმართავს, დაიცვას მარტივიდან რთულზე, ადვილიდან ძნელზე მთლიანიდან ნაწილზე გადასვლის პრინციპები.

4. შრომითი და პრაქტიკული-ვარჯიშობითი მეთოდები

მოსწავლის შრომას მარტო სასწავლო-საგანმანათლებლო მნიშვნელობა როდი აქვს; უდიდესია მისი აღმზრდელობითი როლი და ფუნქციაც. ეს როლი ჯერ კიდევ

უშინსკიმ კლასიკურად განსაზღვრა თავის შრომაში - „შრომა თავისი ფსიქიკური და აღმზრდელობითი მნიშვნელობით“, როცა დაასაბუთა, რომ შრომა და შრომისმოყვარეობა ჭეშმარიტი ადამიანის აღზრდის ქვაკუთხედი და საფუძველია. შრომითი სწავლების მეთოდების სრულყოფას და გამოყენებას აღზრდის მთელ სისტემაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დღეს. ამიტომ სრულიად კანონზომიერია ვილაპარაკოთ შრომითი სწავლების მეთოდზე, როგორც სწავლების ერთ-ერთ გზაზე, საშუალებაზე. ეს მეთოდი გამოიყენება არა მარტო ისეთ სასწავლო საგანში, როგორიცაა შრომითი სწავლება, არამედ ფიზიკაში, ქიმიაში, მათემატიკაში ბიოლოგიასა და სხვა საგნებში. შრომითი მეთოდის გამოყენებას შრომით სწავლებაში სპეციფიკური ხასიათი და მიმართულება აქვს, რასაც შრომითი პოლიტექნიკური სწავლების მეთოდიკა სწავლობს. ჩვენ აქ შრომითი სწავლების თვალსაზრისითაც განვიხილავთ ისეთი მნიშვნელოვან მეთოდს, როგორიცაა პრაქტიკულ-ვარჯიშობითი მეთოდი.

პრაქტიკულ-ვარჯიშობითი მეთოდი გულისხმობს სწავლების ისეთ პროცესს, როცა მოსწავლე მასწავლებლის ხელმძღვანელობით სათანადო პრაქტიკული ჩვევის გამომუშავების მიზნით მრავალგზის იმეორებს ერთსა და იმავე ან მსგავს სამუშაოს (ცდის დაყენებას, პრაქტიკულ მუშაობას სახელოსნოში, მიწის ნაკვეთზე, საწარმოში და სხვ., ასეთი განმეორების გარეშე კი არ არსებობს ნამდვილი სწავლება. ამიტომ შემთხვევითი როდია, რომ საყოველთაოდ მიღებულ უძველეს გამოთქმას „განმეორება სწავლების დედა“- თავისი ძალა არ დაუკარგავს და არც არასოდეს დაკარგავს. პრაქტიკულ-ვარჯიშობითი მეთოდი მოსწავლეებში დამოუკიდებელი პრაქტიკული მუშაობის ჩვევების გამომუშავება-განმტკიცების საშუალებაა. ის საუკეთესო საშუალებაა პოლიტექნიკური სწავლების ამოცანის განხორციელებისათვის. ამიტომაც ამ მეთოდის დანიშნულება უაღრესად დიდია სწავლა-აღზრდის ყველა საფეხურზე, ყველა საგანში და მას ჩვენი სკოლის სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობაში ფართო გამოყენება უნდა ჰქონდეს. განსაკუთრებულია ამ მეთოდის როლი მოსწავლეებში

პროფესიული ორიენტაციის აღზრდისათვის. ამ დარგში ეს მეთოდი წამყვანი მეთოდია.

პრაქტიკულ-ვარჯიშობითი მეთოდი, ისე როგორც სწავლების ყველა მეთოდი, დიდაქტიკურ პრინციპებს ემყარება.

სკოლაში პრაქტიკულ-ვარჯიშობით მეთოდს საფუძვლად უძევს მოსწავლეთა შეგნებულობისა და აქტიურობის პრინციპი. იგი, თავის მხრივ, ხელს უწყობს მოსწავლის შეგნებულობისა და აქტივობის აღზრდას, ინიციატივის, შემოქმედებითი უნარისა გამომგონებლობითი ნიჭის ყოველმხრივ განვითარებას.

ვარჯიშობის უმთავრესი ამოცანაა მოსწავლის შეიარაღება იმ ცოდნა-ჩვევებით, რაც საჭიროა მისი მომავალი პრაქტიკული მუშაობისათვის. იმისთვის, რომ ყოველი პრაქტიკულ-ვარჯიშობითი მეთოდი სწორად გამოვიყენოთ, საჭიროა მასწავლებელმა:

ა) ზუსტად მოიფიქროს და განსაზღვროს მოსწავლის პრაქტიკული სავარჯიშოები, როგორც საერთო - საკლასო, ყველასათვის სავალდებულო, ისე დამატებითი - იმ მოსწავლეთათვის, რომლებიც თავიანთი მომზადებისა და ნიჭიერების მიხედვით განსაკუთრებული, სპეციფიკური დავალებების მიღებას საჭიროებენ. ამასთანავე, ზუსტად განსაზღვროს დავალების მოცულობა ვარჯიშობისათვის საჭირო დროის გათვალისწინებით.

ბ) განუმარტოს მოსწავლეებს ის ძირითადი აზრი, რაც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ვარჯიშობას აქვს, და ამით, რამდენადაც შეიძლება ნაკლებად მოსაწყენი გახადოს ბავშვისათვის ერთსა და იმავე მასალაზე ხანგრძლივი მუშაობა, ერთი და იგივე ოპერაციების მრავალგზის განმეორება;

გ) ამა თუ იმ სავარჯიშოს შესრულების დავალება მოსწავლეს მისცეს მას შემდეგ, რაც სავარჯიშო მასალის დედააზრი მოსწავლემ გაიაზრა და გააცნობიერა;

დ) შეაჩვიოს მოსწავლეების იმას, რომ ისინი ვარჯიშობდნენ მანამ სანამ სავსებით მტკიცედ არ შეითვისებენ განსაზღვრულ ცოდნასა და ჩვევებს;

ე) შეაჩვიოს მოსწავლეები სხვადასხვა ხელსაწყო იარაღების ხმარებას და საწარმო პროცესების შესრულებას სახელოსნოში, მიწის ნაკვეთზე, საწარმოში, ბავშვთა ტექნიკურ სადგურში და თავის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სასწავლო-აღმზრდელობით ამოცანად გაიხადოს ბავშვთა შეიარაღება ტექნიკური ჩვევებით;

ვ) ზუსტად დაგეგმოს შრომითი პრაქტიკული ვარჯიშობების ჩატარება, ყოველი გაკვეთილის გეგმაში ზუსტად განსაზღვროს შესასრულებელი სავარჯიშო და ვარჯიშობის დრო; მოსწავლეებს შეუქმნას ინტერესი ამა თუ იმ სავარჯიშოს შესასრულებლად, რისთვისაც განუმარტოს მათ ვარჯიშის თემა, ამოცანა, მიუთითოს მუშაობის ხერხებზე;

ზ) თვალყური ადევნოს ვარჯიშობის მიმდინარეობას და მისი ცალკეული ეტაპები შეაჯამოს საუბრის კითხვა-პასუხის საშუალებით;

თ) ვარჯიშობის პროცესში მოსწავლეებს საჭიროების მიხედვით მისცეს სათანადო ახსნა -განმარტება ამათუ იმ საკითხის ან ვარჯიშობის ხერხების შესახებ, თვით შეასრულოს ესა თუ ის ოპერაცია და პირადი მაგალითით მოსწავლეთა მუშაობას უფრო სწორი მიმართულება მისცეს;

ი) შეაჩვიოს მოსწავლეები სწრაფ ორიენტაციას ამა თუ იმ სიძნელის დაძლევის პროცესში, შეაჩვიოს ისინი დაუზარებლად, სწრაფად, ნაყოფიერად, ენერგიის ზედმეტი დამაბვის გარეშე შეასრულონ ისეთი საჭირო და აუცილებელი ამოცანა, რომელიც ზოგჯერ მათთვის სასიამოვნო და მიმზიდველი არაა.

5. წერითი მუშაობა

სწავლების მეთოდთა კლასიფიკაციაში სრულიად განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს წერითი მუშაობა, რომელიც არა მარტო ცოდნის წყაროა, არამედ, ამავე დროს - სწავლების სახე და მეთოდიც. წერითი მეტყველების აღზრდა-განვითარება სკოლის უძირითადესი ამოცანაა, რადგან წერითი მეტყველების კულტურის მაღალი დონის გარეშე შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ სრულყოფილი, ყოველმხრივ განათლებული ადამიანი, ამიტომაც ეს კულტურა ადამიანის გარკვეულ თვისებრივ მხარეს წარმოადგენს ზეპირი მეტყველების კულტურასთან ერთად. იგი ერთ-ერთი უმთავრესი სოციალური მნიშვნელობის იარაღია, რომლითაც ადამიანები ურთიერთშორის ამყარებენ აუცილებელ საზოგადოებრივ კავშირს. იგი აზროვნების და შემოქმედების იარაღია.

წერითი მეტყველების გარკვეული დონე თავისთავად კი არ იქმნება, არამედ აღზრდის საგანსა და შედეგს წარმოადგენს. ამასთანავე, წერითი მეტყველების განვითარება აუცილებელი საშუალებაა ადამიანის მიერ გარკვეული ცოდნა-ჩვევების დაუფლებისათვის. მეტიც, წერითი კულტურა რომ არ ყოფილიყო, შეუძლებელი იქნებოდა მეცნიერებათა საფუძვლების დაუფლება და პრაქტიკული შრომა-საქმიანობის ჩვევების აღზრდა ადამიანში. ამასთან მისი მნიშვნელობა განსაკუთრებით დიდია მიღებული ცოდნის განმტკიცებისათვის. ამიტომ წერითი მეტყველება სწავლა-აღზრდის საგანიცაა და საშუალებაც.

წერითი მეტყველების კულტურის განვითარება, პირველ რიგში, თვით წერითი მუშაობის მრავალეროვანი სახეებისა გამოყენების გზით ხდება. ამიტომ ამ სახეებისა და გზების ძირითადი, პრინციპული საფუძვლების გათვალისწინებას დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც ცალკე საგნებში (ენა, ლიტერატურა, მათემატიკა და სხვ.) წერითი მუშაობის მეთოდიკის დამუშავებისთვის, ასევე პრაქტიკულად მათი განხორციელების მხრივაც. წერით ფიქსაციაში ყველაზე აქტიურად მონაწილეობს მოტორიკა, მხედველობა და აზროვნება. წერის პროცესი ნებისმიერი, ორგანიზებული

და, ამდენად, რთული პროცესია, რომელშიც აქტიურადაა ჩართული ადამიანი, ამ შემთხვევაში - მოსწავლე, როგორც მთლიანი პიროვნება.

წერით მუშაობას, რომელიც ამა თუ იმ სახით თითქმის ყველა საგანში ტარდება, აქვს ყველა საგნისათვის საერთო ამოცანა. ამ მხრივ გამონაკლისია წერითი მუშაობა დაწყებით კლასებში, ენაში, რომლის უახლოეს და ძირითად ამოცანას წარმოადგენს მოსწავლეებში წერის ჩვევის გამომუშავება. ეს საერთო მნიშვნელობის ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ წერითმა მუშაობამ ხელი შეუწყოს:

- ა) მოსწავლეების მიერ ახალი მასალის შეგნებულად შეთვისებას;
- ბ) მიღებული ცოდნა-ჩვევების განმტკიცებას;
- გ) წიგნზე და სხვა ბეჭდურ წყაროებზე დამოუკიდებელი მუშაობის უნარ-ჩვევების აღზრდას;
- დ) პრაქტიკული ჩვევების აღზრდას, განსაკუთრებით ისეთი ჩვევებისა, რომელიც საჭიროა მოსწავლეთა მომავალი პრაქტიკული მუშაობისთვის;
- ე) პასუხისმგებლობის გრძნობისა და მოვალეობის გრძნობის აღზრდას;
- ვ) მოსწავლეში მხატვრულ-ესთეტიკური გემოვნების აღზრდა-განვითარებას;
- ზ) შემოქმედებითი უნარის განვითარებას.

წერით მუშაობის ეს ამოცანები ხორციელდება როგორც ჩვეულებრივი, მიმდინარე, ისე საკონტროლო და შემაჯამებელი წერითი მუშაობით.

მიმდინარე, ყოველდღიური წერითი მუშაობის სახეები მრავალგვარია. ეს მრავალგვარობა ძირითადად განპირობებულია თითოეული სასწავლო საგნის სპეციფიკით და იმით, თუ რომელ კლასთან გვაქვს საქმე. წერითი მუშაობის უმთავრესი სახეებია: 1. გადაწერა, 2. წერა კარნახით, 3. ამონაწერის გაკეთება, 4.

ჩანაწერის გაკეთება, 5. დაკონსპექტება, 6. თეზისების შედგენა, 7. წერით ვარჯიშობა, 8. ტექსტის მოკლე შინაარსის დაწერა, 9. თემის დაწერა, 10. გეგმის შედგენა და სხვ.

წერითი მუშაობის ჩამოთვლილ სახეებს წერის სპეციფიკური გზები და ხერხები აქვს, რომელთაც ცალკე საგნების მეთოდოლოგიები სწავლობს, მაგრამ მათ აქვთ საერთო, ზოგადი პრინციპებიც, რომლებიც გათვალისწინებული უნდა იყოს წერით სამუშაოს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში; შევჩერდეთ უმთავრესზე:

ა) წერითი მუშაობა უნდა ტარდებოდეს როგორც საკლასო მეცადინეობის, ისე კლასგარეშე მუშაობის პირობებში (განსაკუთრებით საშინაო დავალების შესრულების სახით). საკლასო მეცადინეობის პირობებში უმთავრესად გამოიყენება წერის ისეთი სახეები, როგორიცაა: გადაწერა (დაწყებით კლასებში), კარნახით წერა, ჩანაწერების გაკეთება, დაკონსპექტება (ნაწილობრივ), ტექსტის მოკლე შინაარსის დაწერა, თემის დაწერა, გეგმის შედგენა. საშინაო მუშაობის პირობებში ტარდება წერით მუშაობის ყველა აქ ზემოთ ჩამოთვლილი სახე (გარდა კარნახისა), პლუს ამონაწერის გაკეთება (ზოგიერთ შემთხვევაში მას შეიძლება ჰქონდეს ადგილი საკლასო მეცადინეობის პირობებშიც), დაკონსპექტება, თეზისების შედგენა (საკლასო მეცადინეობის პირობებში მას შეიძლება მივმართოთ მხოლოდ იმ მიზნით, რომ მოსწავლეებს ვასწავლოთ თეზისების შედგენა), წერითი ვარჯიშობა (ზოგ შემთხვევაში მას ვიყენებთ საკლასო მეცადინეობის პირობებში, განსაკუთრებით დაბალ კლასებში - სუფთა წერა, ამოცანებზე ვარჯიში და სხვ.). იმის მიხედვით, თუ რამდენად მაღალია მოსწავლეთა განვითარების დონე, მიმდინარე წერითი მუშაობა უმთავრესად კლასგარეშე პირობებში ტარდება. ამ მხივ გავლენა აქვს აგრეთვე მასალის თავისებურებას - უფრო ძნელად დასაძლევ მასალაზე წერითი მუშაობა კლასში უმთავრესად მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობით უნდა ტარდებოდეს.

ბ) წერითი მუშაობის თემა შეიძლება მასწავლებელმა მისცეს ან თვით მოსწავლემ აირჩიოს. წერითი მუშაობის ამა თუ იმ სახის და წერის თემის შერჩევა-განსაზღვრისას მასწავლებელი უნდა ითვალისწინებდეს წერითი მუშაობის ამა თუ იმ

სახის კონკრეტულ ამოცანას და მის შესატყვისად განსაზღვრავდეს წერიტი მუშაობის შინაარსს, მისი შესრულების ძირითად გზებს; დავალების მიცემასთან ერთად, მოსწავლეს უწევდეს ზუსტ ინსტრუქტაჟს წერიტი დავალების შესრულების შესახებ, ყოველთვის განუმარტავდეს წერის თემას, მის ამოცანას, მიუთითებდეს, თუ რას უნდა მიაქციონ მოსწავლეებმა განსაკუთრებული ყურადღება და სხვ.

გ) წერიტი მუშაობის შესრულება უნდა წარმოადგენდეს გარკვეულ სიძნელეს, რომლის დაძლევაც მოსწავლეში უნდა იწვევდეს კმაყოფილების, სიამოვნების გრძნობას. ამიტომაც წერით მუშაობის შინაარსი და მოცულობა, მოსწავლის ზრდა-განვითარებასთან ერთად, თანდათანობით უნდა რთულდებოდეს.

დ) წერა უნდა იყოს არა მექანიკური, არამედ გააზრებული, შეგნებული პროცესი. ამიტომ წერა უნდა იწყებოდეს მას შემდეგ, რაც წერიტი მუშაობის დედააზრი მასწავლებელმა გააცნო მოსწავლეს, ან იმ შემთხვევაში, როცა მოსწავლეს ტექსტის წაკითხვის ან უშუალოდ დაკვირვების შედეგად წერის თემა და მისი მასალა სავსებით გააზრებული აქვს.

ე) წერის თემა და შინაარსი უნდა პასუხობდეს მეცნიერებათა საფუძვლების თანმიმდევრულად დაუფლების პრინციპს. ზოგ შემთხვევაში დასაშვებია და საჭიროც, ცალკეულ მოსწავლეს, მისი ინდივიდუალური თავისებურების მიხედვით, მიეცეს დამატებითი დავალება ამა თუ იმ სახის წერიტი მუშაობის შესრულებისათვის.

ვ) მოსწავლეს შექმნილი უნდა ჰქონდეს წერისათვის საჭირო ჰიგიენურ-ტექნიკური პირობები (სამუშაო ადგილი, საწერი ინსტრუმენტი, დროის დაცვა და სხვ.) და თვით მოსწავლეში ვზრდიდეთ წერის ჰიგიენის დაცვის ჩვევებს (სწორად ჯდომა, კალმისტრის თუ ფანქრის დაჭერის წესის დაცვა, ლამაზად, სუფთად და ფაქიზად წერა და სხვ.).

ზ) მოსწავლეთა წერით მუშაობას უნდა ხელმძღვანელობდეს მასწავლებელი, რაც გულისხმობს: დავალების სწორად მიცემას, დროის მიხედვით წერიტი მუშაობის

ზუსტ დოზირებას, შესრულების პროცესში საჭირო დახმარების გაწევას (მიმართულების მიცემა, შეცდომების გზადაგზა გასწორება და სხვ.). ამ საფუძველზე მიღწეულ უნდა იქნეს წერითი ნამუშევრების იდეურ-შინაარსობრივი, სტილისტიკური, გრამატიკული და ორთოგრაფიული გამართულობა.

მიმდინარე და საკონტროლო წერით მუშაობასთან ერთად, სკოლაში ფართოდაა დანერგილი ე. წ. შემოქმედებითი წერა.

შემოქმედებითი წერის თემატიკა მეტად მრავალფეროვანია. ამ მრავალფეროვნებას ისიც უწყობს ხელს, რომ თითოეულ მოსწავლეს თავისი სულიერი სამყარო - ფანტაზიები, განცდები, მისწრაფებები აქვს. მოსწავლის მოთხოვნილება და სურვილია ყოველივე ეს გადმოსცეს გარკვეული შინაარსით, გარკვეული სახეებსა და ფერებში. სწორედ ამიტომ კიდევ უფრო საპასუხისმგებლო და რთულია ამ სახის წერით მუშაობაზე მასწავლებლის ხელმძღვანელობა. პირველ ყოვლისა, საჭიროა მასწავლებელი იცნობდეს თითოეულ მოსწავლეს, მის საერთო განვითარებას, მისწრაფებას, ნიჭს და სხვ.; ინდივიდუალური მიდგომით ეხმარებოდეს მოსწავლეებს შემოქმედებითი წერის თემების სწორად შერჩევაში და სასურველ მიმართულებას აძლევდეს მათ მუშაობას.

წერითი მუშაობის სათანადო სიმაღლეზე დაყენების საქმეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება შეცდომების გასწორებას. გასწორების გზები და ხერხები მრავალგვარია და სპეციფიკური როგორც ცალკეულ საგნებში, ისე წერითი მუშაობის ცალკეული სახეებისა და ცალკე კლასებისათვის.

შეცდომები შეიძლება იყოს შინაარსობრივი, სტილისტიკური, გრამატიკული და ორთოგრაფიული. თითოეული მათგანის გასწორებას თავისი მეთოდები და ხერხები აქვს. ძირითადი პრინციპები, რომლებითაც უნდა ვხელმძღვანელობდეთ შეცდომათა გასწორების დროს, მდგომარეობს იმაში, რომ:

ა) მოსწავლეს, პირველ ყოვლისა, *შევავნებინოთ* დაშვებული შეცდომა, მისი ხასიათი და *შეგნებულადვე* გავასწორებინოთ იგი;

ბ) შეცდომის აღმოჩენაში აქტიურად უნდა ჩავაბათ თვით მოსწავლე;

გ) ყველა წერითი ნამუშევარი, რომელიც მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობით თუ მითითებით იქნა მოსწავლის მიერ შესრულებული, უნდა შეამოწმოს მასწავლებელმა ყოველმხრივ. ამასთანავე, ვიდრე მოსწავლის წინა ნამუშევარი არ გასწორდება, ახალ თემაზე წერითი მუშაობის ჩატარება დაუშვებელია.

დ) მოსწავლეთა საკონტროლო წერით ნამუშევარი მასწავლებელმა არა მარტო უნდა გაასწოროს, არამედ შეაფასოს კიდევ სათანადო ნიშნით.